Заморський Вістник

THE TRANS-OCEANIC HERALD

Число VI. Торонто, Онт. Червень, 1920. Рік 1.

Зміст.

Накладом і з друкарні "Робітничої Книгарської і Видавничої Спілки" 516 Queen St. W. Toronto, Ont.

ЦІНА 25 ц.

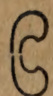 ВІД ВИДАВЦІВ. 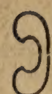

З сим ч. 6 "Заморського Вістника" наш журналь переходить пів-рік свого істнованя. З сеї нагоди ми хочемо дещо сказати нашим передплатникам та читачам.

Ідеєю нашого видавництва було і є, щоб наш "Заморський Вістник" став для наших українських робітників та фармерів "школою в дома", добрим помічником тим, що не мали нагоди в молодих літах осягнути загальної осьвіти, а котрі беруть ся самі себе осьвітити тепер читанєм відповідної літератури. Сповнити свій обовязок, себто бути товаришом учителем-порадником для самоосьвітників і намагаєть ся наш "Заморський Вістник".

Але у сій його праці він примушений поборювати багато перешкод, щоб втриматись при істнованю і виконати усей свій програм, як заповіджено.

Першою головною перешкодою для розвитку "Заморського Вістника" є непризвичаянє наших людей до научного часопису. Вони звикли до політично-громадянської публіцистики, а головно до читаня "новинок" та "сварок", а не до систематичного зученя науки, що моглаб розширити їхній сьвітогляд та побільшити і впорядкувати їхнє знанє. Та ми віримо, бо уже маємо на те докази, що наш нарід роспізнає смак і вагу літературного напрямку "Заморського Вістника" і оцінить нашу працю, даючи нам поміч зробити з сего маленького часопису великий поважний журналь.

Знов наш "Заморський Вістник" терпить технично. Ціна на папір та образки іде майже що тижня вгору і ми покищо не в силі фінансово дати такий красний папір і так багато образків, як було думали спочатку. Але і сю перешкоду ми сподіємось побороти, наші робітники та фармері прийдуть до нас з негайною помочею, надсилаючи численно передплату на "Заморський Вістник".

Але все ж поступаємо! Та не вважаючи на повище згадані перешкоди, ми все ж можемо похвалитись певним поступом, котрий виявляєть ся хоч уже й тим, що се ч. 6 ми потрафили "вбрати" у окладинку, а від Липня наш **"Заморський Вістник" пічне виходити два рази на місяць,** кожного 1-го та 15-го кожного місяця і у кольоровій окладинці. **А з кінцем року, себто у Грудні, кожний наш передплатник дістане красну грубу палітурку, в яку зможе оправити цілий річник "Заморського Вістника".**

Далі, ми намагаємось добрати дописачами до "Заморського Вістника" найкращі літературні сили, як в Америці так і у Старім Краю.

Отже ми свій обовязок повнимо після усіх наших сил, але ми маємо право сподіватись, що передплатники та читачі "Заморського Вістника" теж сповнять і свій обовязок супроти нашого і вашого журналя.

Розвиток "Заморського Вістника" залежить цілковито від щирого попиртя від Вас, його Передплатники і Читачі! Сповніть свій обовязок: **хто з Вас ще не передплатив собі "Заморського Вістника", зробіть те тепер!** А ті, що уже передплатили, **зберіть для вашого "Заморського Вістника" кожен хоч по одному новому передплатнику!** Бо коли вас збереть ся сила, так та сила зробить і "Заморський Вістник" силою.

Передплачуйте "Заморський Вістник" і своїм кревним та знайомим і у Старім Краю, най сьвітло науки пробиває вікно у чорне хлопське житє на Україні, і зробить його ясним.

Попрацюймо спільно, щоб з кінцем року ми могли похвалитись в сто разів більшим поступом в нашій просьвітній роботі, а щоб "Заморський Вістник" мав уже кільканайцять тисяч передплатників.

Ваші за поступ і просьвіту
Видавці "Заморського Вістника".

ВІД РЕДАКЦІЇ.

Починаючи від сего ч. 6 "Заморського Вістника", ми будемо містиити Фізику, Математику, Хемію та Біольоґію тільки раз на місяць; раз Фізику та Математику, а раз Хемію та Біольоґію. Примушені ми се, поки-що, робити з браку місця в нашім журналі.

Далі ми звертаємо увагу наших читачів на кілька нових творів, що починають друкуватись від сего ч. 6. А власне: **"Хата у воді"**, оповіданє з житя звірини в нетрах Америки; робимо се для запізнаня наших читачів із звіринним сьвітом, що буде наче вступом до "Зоольоґії". **"Всеукраїнська мова"**, пічне собою виклади українського мовознавства. **"Опис народів"** і **"Політичний огляд"**. будуть іти в кожнім числі. Дальші виклади **"Математики"** робимо після Ів. Андрущенка, а **"Фізики"** — після Ф. Шіндлера; **"Ради про здоровлє"** будуть від Др. Ів. Курівця, з його твору "Житє і здоровлє людей".

Редакція "З. В."

Франц Шіндлер.

Відділ Фізики.

(Продовжене.)

ПРО ТЕПЛО.

Температура, передаванє (уділенє) тепла.

Коли ми наближимо руку до полумя або виставимо її на сонце, то почуємо тепло. Як полумя, так і соняшне промінє, таке чинить з шматком металю, з камінем або иньшими тілами, що вони **нагрівають ся.**

Тіла можна нагрівати до ріжного ступня; от чому ми і маємо такі вирази: гарячий, теплий, літній, холодний, студений і т. и. **Ступінь нагрітости тіла зветь ся його температурою.**

«Студінь» («холод») не є якоюсь иньшою від «тепла» силою природи; виразами «студінь» і «спека» ми висловлюємо тільки ріжний ступінь одного й того ж явища — «нагрітости» якогсь тіла.

Положімо шматок дуже розпаленого заліза на відповідно велику металеву плиту з звичайною температурою; тоді залізо передасть своє тепло плиті і ми побачимо, що температура заліза зменьшить ся, а плита збільшить ся. Се передаванє тепла триватиме доти, поки обидва тіла не стануть однаково теплі. Те ж саме ми зауважимо, як вкинемо в воду гарячий шматок металю або якесь иньше розігріте тіло. **Се явище, в котрім більш нагріте тіло передає своє тепло иньшому меньш нагрітому, зветь ся передаванєм (уділенєм) тепла.**

Розширенє під впливом тепла.

Під впливом тепла всі тіла **розширяють ся.**

Металеву кулю в холоднім стані можна лехко просунути через обручик, але як тільки ми її нагрієမо, так вона застрягне в обручі і знов пройде крізь його тільки тоді, як ми її відповідно остудимо. Тепло **розширило** металеву кулю.

Заткнімо цілком повну фляшку води корковою затичкою і пропустімо крізь неї неширокy скляну рурку; як тільки ми нагріємо фляшку, а значить і воду, так вода в скляній рурці **підійметь ся** і тим більше, чим більше нагріємо воду.

Як зануримо посудину з довгою шийкою (фляшку, скляну реторту) у воду і будемо нагрівати ширшу частину посудини, так побачимо, як з шийки вилітає бульками повітрє. Перестаньмо тепер нагрівати посудину; тоді повітрє, що залишилось в посудині, прибере знов свій первісний обійм, а на місце повітря в посудину ввійде відповідна кількість води.

Від нагріваня всі тіла розширяють ся (росперають ся), а від остудженя стягають ся.

Між ціпкими тілами під впливом тепла найбільше свій обійм збільшують металі; течі розширяють ся (розходять ся) більше ніж ціпкі тіла, а найбільше між всіма тілами збільшують свій обійм ґази.

Властивість тіл розширювати ся під впливом тепла можна спостерегти і в щоденному житю; її часто використовують в звичайних роботах. Коли замуровують металеві казани та сковороди довкола лишають щілину; ковалі насаджують залізні обручі на колеса і жердки в гарячім стані; рури до водопроводів, світильного ґазу, тощо, мусить, як висувки у далекоглядів, всовувати ся одна в одну.

Де-які тіла, приміром, глина, шкіра, дерево, зменьшують свій обійм у підвищеню температури, бо через нагріванє страчують вохкість, що знаходить ся в їхніх порах.

Тепломір.

Обійм де-яких тіл в певних межах вчас підвищеня температури цілком рівномірно збільшуєть ся, а в зниженю так само зменьшуєть ся; отже ступінь збільшеня обійма тіла вказує нам на ступінь його нагрітости. Прилади, що полягають на цьому і дають можливість мірити температуру, звуть ся **тепломірами** або **термометрами.**

Звичайний **термометер з живого срібла** складаєть ся з таких частей: 1. з дуже вузенької однакової скрізь ширини, засклепленої скляної **рурки,** що має внизу кругляву або вальцювату посудину (баньку), 2. з добре прочищеної **ртути** (живого срібла), що заповнює всю нижню посудину і частину рурки і 3. з **скалі,** себ-то поділки, по котрій можна підрахувати вишину стовбця ртути (живого срібла), а тим самим і її температуру. Скаля зроблена або на самій скляній рурці або дошчечці, що причіплена з боку до рурки і має дві головні прикмети, **прикмету топленя** льоду і **прикмету кипіня води.**

(Далі буде.)

Загально-українська мова.

(Причинок до витвореня загально-української мови.)

ВСТУП.

Сієї славетної доби відродженя української нації і прагненя усіх наших племен зєднатись в одно державне тіло, — більше, як коли, зявилась потреба витвореня загально-української літературної мови. Або, стаючи блище до сього питаня, зявилась потреба перевести ревізію усему тому, що уже в тім напрямку зроблене і випровадити нашу мову з вузько-місцевих, діалектових спроб на простір української загальности. В сій нашій розвідці ми власне бажаємо поробити деякі вказівки що до українського лексикону, вимови, наголосу, граматики та синтаксу, що, можливо, спричинить ся хоч крихіткою у витвореню загально-української літературної мови, хоч сей голос приходить з далекої Канади.

Українські діалекти.

Ідучи з сходу на захід України, подибуємо три головних окремих українських діалекта: лівобережний, київський і галицько-подільський; на північ від Київа приходить поліщуцька підмова, а у Карпатах подибуємо діалекти Гуцулів, Бойків та Лемків.

Лівобережний діалект. Ним розмовляє українська людність цілої колишньої Гетьманщини та Запорожа від Сойму до Дону і Чорного Моря. Ся мова, а особливо її центро на Полтавщині, в своїх цілощах, є найчистіщою і найдальшою від польського та московського гомону українщиною. Полтавська вимова гучна і мельодійна. Полтавщани, власно — сьпіваки України; ними були переповнені царські та епископські хори в цілій російській імперії. Синтакс Лівобережа стоїть геть найдальше від польського та московського робу будови речень. Правда, що лівобережна мова, собливо в Чернигівщині, на межах з Білорусею та московськими племенами "занечистилась" московськими словами, а навіть висловами, але зате вона чиста від польщини. Бо від часів Богдана Хмельницького Лівобереже було вільне від польських впливів і за часів Гетьманщини встигло розвинути свою власну культуру, не так як Правобережна Україна, котра і досі не годна була позбутись лядства.

Київський діалект. Мова Тараса Шевченка! Читаючи "Кобзаря", Полтавщанин буде уважати її за свою. Але вчувши розмову Київщанина, враз відчує ріжницю у вимові. Все ж великої ріжниці між тими двома мовами нема, і Київська мова є злучнем між лівобережною, та галицько-подільською мовами.

Але на території київської мови вже чуєть ся великий лядський вплив. Лях-дідич, Лях-посесор, Жид, що невміючи ніпоякому, ліпив до купи українські, польські та німецькі слова в розмові з нашими людьми — все се лишало своє лядське тавро на мові Київщанина. І та лядська домішка зробила те, що несьвідомий селянин з Полтавщини звав Київщанина "Польщуком", а Дніпровий правий берег "Польщою". Завдяки браку великих змосковщених міст, як ті "городи" на Лівобережу, загально московський вплив на Київщині був меньший; а як і приходив, так головно від солдатчини та обовязкового провадженя сільського урядованя в московській мові, ну та і місцевої московської школи. Та, як і по цілій Україні, село інстинктово впиралось змосковщеню, сьміхом та глузованєм, боронючи свою мову проти "знімчених Юрків".

Подільсько-Галицький діалект. (а) Подільська мова, мова Степана Руданського. Вона здаєть ся Полтавщанинови такою чудернацькою з її відмінною вимовою, наголосами та граматичними обвертасами, але своєю рідною Галичанам з галицького Поділя. Що до українства взагалі, так подільські селяни, се була найтемніща етноґрафічна маса, котра, інстинктово впираючись Ляхам, скочила за проводом православного попівства у московський націоналізм, який навіть тепер по революції такий запеклий у наших Подольців та Волинців тут в Канаді. В питанях української літературної мови Поділє не грало і не буде грати ролі, бо за него сказали і скажуть слово Галичани.

(б) Галицький діалект, мова Івана Франка і сили всіляких иньших письменників, є протилежним бігуном лівобережній мові. В ній вражає Лівобережця усе: сила незрозумілих слів, неоднаковість наголосів, граматичні оберти,

стрій речень, вимова. Галицький діалект може бути прирівнаний до київо-лівобережного, як мазурський до лядського. Від східних Українців Галичани ріжнят ся своїми великими щелепами, инакшою ношею, назвами. Коли на сході більшість українських прозвищ кінчить ся на "ко", у Галичан, і взагалі Подольців, більше на "чук" та "ак". Коли пригадаємо собі, що в семім столітю в Галичині замешкували Біло-Харвати, що Бойки можливо будуть решткою тих давніх Боїв-Чехів, а Гуцули, якесь зукраїнщине монгольське племено, можливо ті славетні Печеніги, як думає др. Вовк, — се може вивиднити питанє ріжниці галицько-українського діалекту від його східних посестер.

Творці Української Літератури.

Українську казку переховували і українську пісню творили усі найменьші і найдальші українські племена. Але, що тичеть ся пісні, не всі українські племена допроварили її до мистецтва. Пальма першости належить тут Українцям з Лівобережа; завершенєм слави котрих буде Микола Лисенко. У Галичан є багато штучних, на західно-европейську моду вихованих композиторів; та їхні твори чужі українському серцю, особливо Лівобережцям. Але ті чудові "коломийки", що до їхньої поетичності, се дійсно квіти Карпатських полонин!

Так само і в письмеництві роботу сотворення української літератури беруть на свої плечі головно Полтавщани з Чернигівщанами та Галичани, иньші ж діалекти, хоч і видають Т. Шевченка, Лесю Українку, Нечуя-Левицького, С. Руданського, тощо, відграють незначні ролі.

Але цікаво в тій письменицькій творчості те, що кожний український письменник творив на своїм діалекті, "так як у його в селі балакають", а такі навіть як Карпенко-Карий та Винниченко смалять московсько-українським жарґоном.

Та годі булоб сподіватись, щоб під обухом царату Лівобережці могли витворити повну, закінчену літературну мову, котраб могла обслугувати усі галузі житя. Їхня праця обмежалась головно красним письменьством та, починаючи від 1901 року, витворенєм революційно-соціялістичної літератури. Техничного ж та шкільного боку житя Лівобережці мало що торкнулись.

Галичани в тім напрямку зробили більше. Більша політична воля у бувшій австрийській імперії і грошова та моральна поміч Української інтеліґенції зпід царату дали Галичанам спромогу поставити на ноги літературу, котра потроху торкнулась і технично-господарського житя і мала всілякі шкільні підручники, як про початкові так і середні школи.

Але що до чистоти мови, галицькі творці нашої літератури недописали. Австрияцький кордон, особливість місцевих діалектів, впливи німецької, лядської, румунської, угорської, словацької, мов, а також москофильство з одного боку і читанє московської літератури без певного зученя московської мови — усе те у більших чи меньших скількощах занечистило мову галицького письменьства. І те усе в раз з особливим галицьким правописом, що теж не зважав на ріжниці вимови слів і граматики на Східній Україні, робить те, що Лівобережці, навіть знаюча українську мову інтеліґенція, не відразу входить у смак питомої галицької літератури, а сила москалізмів ніяк не дає до неї призвичаїтись.

Котра мова має стати всеукраїнською ?

Отже, обминаючи саме питанє чистоти мови, в дійсності два українських діалекта, лівобережний та галицький, претендують на право назватись всеукраїнською літературною мовою. Їхнє право містить ся у факті істнованя витвореної ними літератури. Київський діалект, будучи блищим до лівобережного, як до галицького, мусить подати свій голос за мовою колишньої Гетьманщини. Галичани ж з Подільцями творять в сій боротьбі за першість велику меньшість що до людности, вживаючої їхній діалект. Але галицька література, як було сказано, обслужила більше галузь житя, як східно-українська.

Та приглядаючись до українських газет, що тепер дістаємо з Европи, редаґованих як Наддніпрянцями так і Наддністрянцями, бачимо, що **витворенє загально-української літературної мови пішло по лінії вимішеня усіх українських діалектів у одну мову.**

Та щоб ся вимішка вдалась і з неї повстала мова не тільки здібна висловлювати тонину людської думки, але щоб вона була приємна вухови, плинна до сьпіву та щоб сусіди близькі і далекі не сказали, що ми (як сталось з тією вороною, що прикрасила себе краденим пірєм) нахапали їхніх слів, замість доложеня труду витворити або зужити свої власні.

(Далі буде).

Хата у воді.

Чарлес Ґ. Д. Робертс.

ГОЛОВА I.

Згук у ночі.

В осяяній місяцем тиші несподівано розліг ся далекий, примираючий, ломливий згук. Враз розліг ся, і знов стала тиша ночі нетрів, тиша неокраяної, неперехідної самоти. Бой підвів свої очі і споглянув через тоненький димець ватри на Джейба Смита, котрий сидів у задумі. Відповідаючи на погляд, лісник промурмотів: "Старе дерево впало", і знов пірнув у своє нерухоме приглядане патикам, що палко жаріли у ватрі. Бой, на котрого, із хвилею його появи в сих нетрах, мовчазність лісників зійшла, наче яке убранє, не сказав нічого, вимірявши вузеньке лице свого сьпівтовариша дуже невірним усьміхом.

Та тиша була так геть далеко поширена та пануюча, що по пятьох секундах після того, як той дивний поєдинчий згук завмер, здавалось якось не можливим повірити, що він навіть коли і був. Легеньке буркотінє міленького та вузенького потічка, що біг попри "лін-ту"*) тих мандрівників, служив тільки мірилом тієї тиші. Джейб та Бой після вечері поволі забули розмовляти. Коли місяць став понад невисокими, вкритими сосною горбами, вони були потопились у своїм майже недуманю, дивлючись на згасаючу ватру.

Нарешті, з якимсь хрупаючим шепотінєм, перегорілий посередині патик розпав ся, і полумінь червоного огню підскочила догори. Лісник вистукав свою люльку, підвів ся поволі, потяг ся вздовш усего свого сухірлявого тіла і замурмотів: "Гадаю, що ми можемо лягати".

"Се добре для вас, Джейбе", відповів Бой, встаючи також і підтягаючи свій пасок та беручи кріса: "Але я піду собі геть подивитись, що я можу побачити. Нічна доба на те, щоб бачити, що діеть ся в лісі".

Джейб прохарчав щось не сьпівчуваюче і почав стелити свій ліжник під "лін-ту". "Не забудьте прийти завтра снідати, от що", бурмотів він. Джейб уважав Боя за спритного мисливого та ловця, але зіпсутого чулостею

Боєви, цікавість котрого в усіх відносинах до лісництва була геть ширшою і більше чутливою, ніж у його сьпівтовариша. Джейбове тлумаченє згуку від упавшого дерева здалось заскорим та міленьким. Він знав, що в тих місцях не було кращого лісника понад Джейба Смита; але він знав також, що Джейбова цікавість в ремістві була обмежана гостро до діяльности, мисливого, ловця та рубача. Саме тепер він був увесь рубачем. Він тепер був, мовляв, "лісовим кружляком", переходячи найдальші і найменьше знані місця тих нетрів, щоб заначити найкращий поріст смерек та сосон про зимове рубанє. Тепер усі його спритнощі були звернені на заначенє гаїв та напрямків водних течій і поверхні ґрунту, щоб знати як вивезти маючий бути зрубаним в зимі матеріял. Не зважаючи на усю непаристість їхніх літ та расходженє в поглядах, Бой був Джейбови пожиточним товаришом; хоч він сам товаришив Джейбові зі спеціяльною собі гадкою. Та країна, по котрій вони кружляли, ще не була ніколи цілковито дослідженою, і про неї росповідали, що вона була повна малих, непрозваних і незамапованих озер та потоків, де, за минувших днів, Індіяни робили лови на бобрів.

Коли згук від упавшої деревини надійшов до його вух крізь нічну тишу, Бой зараз подумав про себе: "Се бобри в роботі!" Він се подумав про себе мовчки, бо він знав, що Джейб, як ловець, зацікавив би ся бобрами теж; і тому він уважав на Джейба. Нечтуно, як рись, в своїх з мягкими золями "ларриґанах" він зайшов у напів спорожніле русло потоку, котрий в тім місці проціжував свою вузеньку течію крізь камінє та лупкові таблечки меже стрімкими берегами. Те русло усе загиналось, оббігаючи плече невисокого хребта. Коли Бой відчув, що він уже увійшов трохи не півмилі, він вийшов на кусник багнища, за котрим, поза гребнем низенької греблі, простиралась вода спокійного ставка, що ссяв під місяцем, як сьвічадо.

Бой спинив ся; його серце колотилось від зворушеня. Тут перед ним було те, чого він так здалеку прийшов шукати. З його книжок та з його незлічимих балачок з мисливими та ловцями він знав, що та гребля і той ссяючий самітний ставок були роботою бобрів.

*) "Лін-ту" зветь ся нахилена в один бік стінка з смерекового гіля, яку ставлять собі на-ніч в Америці мисливі.

Тепер він вгледів меже блиском води маленький порослий травою острівець, з низенькою баньоподібною, вкритою патиками купою на однім з його країв. Се, просто, була бобряча хата, перша яку він бачив у житю. Його захоплені очі, оглядаючи її здалеку, відразу признали її зверхність понад найкращі та вибагливі хатчини мускусових щурів, які тільки він бачив в житю, — бо ся бобряча хатина, впорівняню, була цілим палацом. А трохи далі горі ставком, очевидячки дотикаючись берегу, він зауважив другу подібну до бані будову, геть ширшу і меньше падаючу до ока, от собі чиста купа патиків. Ставок, що мав багато акрів простору, здавав ся Боєви задуже широким володінєм за-про мешканців тих двох хат.

Тепер Бой зауважив якусь наче чорну доріжку, що рухалась вдолину серед ставка, ідучи з горішнього його кінця. Се очевидячки був слід якогось плавуна, але він був, здавалось, завеликим аби його робило щось таке мале, як бібр. Бой придивляв ся тому, дивуючись. Бажаючи довідатись що воно там таке, він тихенько посунувсь наперед, шукаючи кращого місця до розглядин, зак не опинив ся яких тридцять ліктів від греблі. Тоді він побачив малу чорну пляму спереду того сліду, — певно голову якогось бобра; і нарешті Бой вгледів, що той малий плавун гнав гілясту галузу, тримаючи її кінець у своїм роті, і перекинувши решту навскоси собі через плечі.

Бой порачкував наперед, як той кіт і його сиві очі блищали від сподіваня. Його завданєм було дістатись до такого місця, де він міг би скулитись у засідці за греблею і побачити мешканців того ставку, як вони працюють. Він був уже шість чи вісім стіп від греблі, низенько схиляючись (бо та гребля не була більше як три ліктя догори), коли його призвичаяні до уваги вуха похопили у воді мягкий свердлячий згук по другім боці греблі. В туж міть Бой закамянів наче статуя, так як він був, з роззявленим ротом, щоб не було чути навіть його прискореного тепер диханя. В слідуючу міть боброва голова зявилась на вершку греблі, не далі як десять стіп від Боя, придивляючись просто йому в твар.

Бібр мав ту галузу в своїм роті, котрою, певно, мав на гадці робити якусь направу в греблі. Бой, котрий був в попелястім убраню і стояв цілковито не рухомо, сподівав ся бути взятим за один з тих обгризених, сивих пеньків, котрими було застановлене там за греблею усе оболонє. Він читав, що у бобра очі близькозорі, і на тім покладав свою надію не бути ним зауваженим, хоч сяєво місяця було таке ясне, що Бой міг бачити блискучі очі новоприбульця, котрий просто дивив ся в його очі з натискаючим запитом. Очевидячки оповіданє про ту близькозорість не було переборщеним. Бой бачив, як непевність, що була в бобрових очах, ступнево перейшла в запевненє, що та дивна сива фіґура була собі одним з тих пеньків.

Тоді той працьовитий гребльо-будівничий почав вилізати на самий вершок гатки, волочучи за собою свого величезного, безволосого хвоста і приглядаючись вздовш, наче обмірковуючи, де б було найкраще встромити ту галузу, що він приволік. Але в той критичний момент, коли пильнуючий з цікавостею Бой сподівав ся уже побачити, як власно ті дивні архитекти нетрів працюють, якийсь патичок, у поволі осідаючім під його ногами намулі, тріс з мнягким, приголомшеним лускотом.

Той згук був таким мнягеньким, що ледво торкнув ся Бойових вух. Але на диво чутливим вухам бобра, се було вистарчаючою пересторогою. Се було голосним проголошенєм загину. Швидко як блиск сьвітла, бібр покинув свою галузку і пірнув, скочивши стрімголов у воду. Бой випростував ся якраз тоді, як те звіря щезало під водою. Як воно щезало, його широкий, пласкатий, голий хвіст вдарив об воду з тріскучим хляпом, котрий розліг ся над ставком як стріл з пістоля. На се відізвались луною чотирі чи пять схлюпів в горішній частині ставу. Потім знов став супокій, і Бой зрозумів, що тієї ночі не буде більше нагоди приглядатись мешканцям тієї "Хати у Воді". Видрапавшись на міцно сплетену поверхню греблі і кидаючи зором вздовш цілого ставка, він переконав ся, що там було тільки тих дві бобрячі хати. Потім, впираючись спокусь оглянути усі береги того ставку за один раз, Бой рішучо повернув своє лице до табору, повний всіляких замірів на завтра.

(Далі буде).

С. К. Кушелівський.

ПІДВАЛИНИ ХЛІБОРОБСТВА.

(Продовжене).

Коли одна дрібка походить від червоної квітки, а друга від білої, якої барви будуть їхні нащадки? На сі запити ми подибуємо неповні відповіді.

18. Менделеве право. Мендель*) похрещував кілька рослин, а підчас того досліджував спадкоємність протилежних особливощів в одержаних похрестах. Ми подаємо тут тільки два його досліда з горохом, дотично барви та вигляду того, що видало похрещенє. Він похрестив червонобарвний горох з білобарвним, та горох гранчастого вигляду з кулястим.

Коли усі ті похрести виросли, вродилось саме кулясте зерно. Він усей той горох посіяв, і в слідуючім поколіню прийшло 70% кулястих горошин, а 30% граньчастих. Коли ті граньчасті зерна були посіяні, вони видали горох самої гранчастої форми і продовжували давати ту форму в слідуючих поколінях. А з кулястих зерен тільки одна третина вродила в дальших поколінях кулясті зерна; решта зерен видали мішма кулясті і гранчасті зерна, у пропорції 3 кулястих до 1-еї гранчастої горошини. З тієї лічби зерен, гранчасті позістали гранчастими, а кулясті знов поділились в слідуючім поколіню в тій самій пропорції 3 до 1.

Мендель похрестив також червонобарвний горох з білобарвним горохом. Коли були посіяні зерна того похресту, вони усі видали червоні квітки, але у слідуючім поколіню з кількости 929 зерен 704 дали червоні квітки, а 225 білих, себто в пропорції 3 до 1.

З тих і иньших дослідів Мендель дійшов до ось-якого висновку:

1) Що порядок похрещеня не робить ріжниці, себто, коли зародчий пил червонобарвного гороху був струшений на писочок білої квітки, слідуючі поколіня були такі ж самі, як і коли пил білобарвистого гороху був струшений на писочок червоної квітки.

2) Що в першім поколіню особливі прикмети не зливались докупи: він не одержав півгранчастих зерен, але усі вони видали червоний цьвіт та були кулясті. Особливість, що виявляєть ся у похресті, зветь ся "пануючою", а непроявна — "уступаючою".

3) "Гамети" — сполучені частини — передають тільки одну з протилежних особливощів; инакше булоб неможливим одержати від похресту самої червоної, або самої білої барви. Дехто зве се правом гаметової чистоти.

Як ми зазначимо червону барву літерою Ч, а білу літерою Б, так похрест буде тоді ЧБ. Таке ми одержемо у першім поколіню, в котрім, одначе, усі рослини будуть червонобарвні, тому що та барва буде пануючою. Коли насінє з тих рослин буде посіяне, в слідуючім поколіню ми одержимо три четвертини роослин червонобарвних, а одну четвертину білобарвних. Ту їхню пропорцію ми можемо закметити слідуючою формулою:

1 Ч — 2 ЧБ — 1 Б,

себто, один чисто червоний, два похрести і один чисто білий. Перші три рослини мають однаковий вилгяд; вони розріжнять ся пізнійще в будучих поколінях.

Запліднене зерно похресту здібне переносити червону або білу барву квіток. Пересічно половина з них буде переносити червоний, а друга половина білий цьвіт. Також і зародчий пил похресту переносить обидві барви. Коли вони сполучать ся ми можемо одержати ось-які комбінації; 1) червоне з червоним; 2) червоне з білим; 3) біле з червоним; 4) біле з білим, себто: 1 ЧЧ — 1 ЧБ — 1 БЧ — 1 ББ, а тому що ЧБ і БЧ однакові, тому ми одержемо 1 ЧЧ — 2 ЧБ — 1 ББ.

Як ми припустимо, що кожна рослина витворить тільки по чотирі зерна, і що ті зерна дадуть пересічні наслідки, так ми одержемо ось-що:

*) Грегор Йоган Мендель був ігуменом монастиря в Бріні, в Австрії. (1822-1884) Він робив в монастирських огородах досліди зі всілякими рослинами, а особливо з горохом. Десь в роках 1853 — 1865 він видав був декілька книжочок про висліди тих дослідів, але того часу ніхто не звернув на них уваги, і вони були майже забуті. Але в 1890 р. ті праці були знайдені і їхня вага звернула на себе велике зацікавленэ. З того часу Менделеві праці посідають поважне місце в царені уліпшеня рослин та животин. Майже на усіх "Дослідних Стаціях" почали досліджувати питанэ про уліпшенэ рослин і ті підвалини на котрі сперті ті методи уліпшеня.

Менделеві праці ріжнять ся від праць більшости иньших дослідачів тим, що він робив спроби на великій скількості рослин і одержував пересічень та наслідки, які дуже важні в студійованю випадкових проявів.

Перше поколінє.	Друге поколінє.	Трете поколінє.
Червоний похрест	Саме біле	Саме біле. Саме біле. Саме біле. Саме біле.
	Червоний похрест ..	Саме біле. Червоний похрест, Червоний похрест, Саме червоне.
	Червоний похрест ..	Саме червоне. Червоний похрест, Червоний похрест, Саме червоне.
	Саме червоне	Саме червоне. Саме червоне. Саме червоне. Саме червоне.
1 ЧБ	1 ЧБ — 2 ЧБ 1 Б	6 ЧЧ — 4 ЧБ — 6 ББ.

Цікавим прикладом "пануючих" та "уступаючих" особливощів буде барва очей у людей. Темна барва бере верх над синіми та ясними барвами. Ясно-барвні очі у людини сьвідчать, що та людина не удідичила темної барви, бо в супротивнім разі та темна барва виявилась би в ній. Усі діти від батьків, що мають ясно-барвні очі, теж мають ясно-барвні очі; але коли один з батьків має темно-барвні очі, тоді очі дітей можуть бути темно-барвні або ясно-барвні; залежно від того, чи має темноокий родич удідичину ясну барву в "уступаючій" формі.

Так зване право можливощів, від котрого усі ті висліди залежуть, можна зобразити ось-яким робом:

Кинути у миску однакову кількість білих та жовтих зерен кукурудзу та, вимішати їх, дати двом особам виймати по двоє зерен відразу. Зазначити вислід кожної виймленої пари зернят, і, як досить велика кількість зернят буде виймлена, пропорція білих та жовтих буде, приблизно ось-яка:

1 пара Ж Ж, 1 Ж Б, 1 Б Ж, 1 Б Б,
чито Ж Ж, 2 Ж Б, Б Б.

Коли доводить ся досліджувати більше як дві особливі прикмети, Мендель знайшов, що одні особливощі можуть бути удідичені незалежно одно від одного. Коли, приміром високий, червонобарвний, кулястий горох та похрестити з куцим, білобарвистим, гранчастим горохом, тоді ми одержемо, крім похрестів ось які примірники:

Високі, білі, кулясті.
Високі, червоні, кулясті.
Високі, білі, граньчасті.
Високі, червоні, граньчасті.

Куці, білі, кулясті.
Куці, червоні, кулясті.
Куці, білі, граньчасті.
Куці, червоні, граньчасті.

Щоб одержати який небудь ґатунок з усіма особливощами без похресту булоб морокою навіть про знавця. Більша частина похрестів не є пожаданою, але часом ті похрести можуть випасти добрими. Ми повинні памятати, що метою похрещеня є уліпшенє ґатунків, а не сама ріжноманітність. Часом можна зауважити ухиленє від Менделевого права: похрещені примірники дають ріжноманітні похрести, але се можна доточити до того факту, що ми не можемо акурат знати усіх особливих прикмет похрещених примірників.

19. Робленє ужитку з Менделевого права. Тому, що похрещенє видає у своїм наслідку стільки ріжноманітних ґатунків з котрих тільки декотрі будуть пожаданими, краще не братись похрещувати ріжних ґатунків рослин або животин, коли нема конечної потреби. Похрещеня ґатунків худоби здебільшого дають у наслідку нерасові мішанини; а в дійсності краще обмежатись якимсь одним ґатунком, щоб одержати расову худобу, або хоч щось таке близьке до расовини.

(Далі буде).

К. М. Тахтарьов.

ІСТОРІЯ ПЕРВІСНОЇ КУЛЬТУРИ.

(Продовжене).

Від чого, питаємо, залежить розвиток якого-будь суспільства ? Від його способу житя. А спосіб житя залежить, з одного боку, від стану культурного розвитку, діпятого певними людьми, призвичаєнєм задоволеня житєвих потреб; з другого боку, він залежить від оточин: ґеоґрафічної, рослинної та животинної і від етничних меж сусідів. Первістний мандрівний стан житя палеолітичної людини недозволяв в жадній місцевости на більше скупиченє людей, ніж таке, яке могло вижити за помочею найпервістніщих способів польованя, ловів, збираня дикорослих овочів, поживного коріня, тощо. Ті первістні способи здобуваня поживи раніш' чи пізніще — се дивлючись після обставин — але завжди і скрізь неминучо ставили межу дальшому неподільному, спільному житю даної зростаючої мандрівної громади, чи то ватаги людей. В житю кожної такої громади наставав мент, коли жадна нова, навіть найбогатша в рослинність та животини, місцевість не могла виживити усіх членів тієї ватаги. Наставаня такого менту перелюдненя, або певніще, переросту даною людською суспільностею своєї обмежаної великости провадило до природного і неминучого роспаду тієї мандрівної громади на дві або і на кілька ватаг меньшої великости. Ті послідні зараз же геть забирались в ріжні напрямки шукати бракнувших їм засобів істнованя. В одних випадках сі роспаданя однієї громади на кілька ватаг були у звязку з наставанєм убогої доби року. Тоді таке роспаданє було часове. Як тільки вертала богата доба року, півчередяні мандрівні ватаги сходились назад докупи. В иньших випадках те росходженє ватаг ставало більш сталим. Декотрі кревні звязи, існувавші межи пішовшими геть в ростіч ватагами, поволі губили ся. З часом кожна така ватага побільшувалась і в свою чергу переростала великість спільного істнованя людей, на яке дозволяв їхній житєвий побут; себто їхні первістні способи здобуваня житєвих засобів не давали їм можливости разом жити та відживлятись в одній місцевості. Таким чином зявляють ся все в нових та нових місцевостях мандрівні громадки первістної людини. Великість тих громадок і далекість віддаленя однієї від одної залежить від кількости в даній країні рослинної та животинної поживи. В богатих місцевостях первістна людина може жити значно велелюдними гуртами; а в скупих про поживу місцях невеличким громадам людей доводить ся роспадатись частіще тай росходитись на значну далекість. В сім власне розуміню слова ми можемо розмовляти про первістний розсіяний стан людства. Та, звучи той стан розсіяним, ми повинні памятати, що в сім випадку справа росходить ся про окреме істнованє первістних людських суспільств, а не окремих людей.

Але процес росходженя дільних ватаг і їхній необмежано мандрівний стан житя врешті-решт мусів сам себе обмежувати: хоч як були великими ті простори, на котрих блукали ті ватаги, однак врешті-решт вони почали здибатись одна з одною. Сі обставини завжди і звичайно спричиняли відміну першого необмеженого мандрівного стану житя. Перші нічим неспинні мандри блукаючих громад в пошуканю за рослинною та животинною поживою з конечности почали обмежуватись місцевостями більшої або меньшої великости. Нові громадки, повставші з поділу якої-небудь старої громади, **тепер були приневоленими блукати в межах тієї місцевости, по котрій мандрувала та громада з котрої вони повстали.** Уже се єдине впливало на те, що втримувалось і розвивалось чутє деякого споріднення межи громадами, котрі повстали з поділу тієї самої матірної громади. Той звязок спорідненя виявляв ся тим, що громадки спільного походженя трактували себе навзаєм трохи инакше, як трактували вони громади иньшого походженя. Споріднені громади могли, часом, особливо з наставанєм щедрої доби року, зіходитись докупи ради спільного живленя та широких шлюбних зносин. Се ще більше сприяло утриманю звязку межи громадами спільного походженя. Звичайно, з першою проявою недостачі поживи, особливо з наставанєм скупої доби року, ті громади були примушені знов росходитись, кожна в иньший бік, в пошуканю собі поживи.

Мандруючи по певній місцевості, блукаю-

ча громада, звичайно, живилась головно тим ґатунком поживи, котрого вона найбільше подибувала в тій місцевості. А се допроваджувало до того, що головніщою роботою кожної такої громади ставало забезпеченє себе **їжою** якого-небудь певного **ґатунку.** От, приміром, головною роботою однієї громади ставало забезпечувати себе в поживу польованєм на канґурів; иньша громада мусіла забезпечувати себе тим чи иньшим ґатунком птахів або риб; ще иньші — корінєм або насінєм тієї чи иньшої рослини. Таким чином одна блукаюча громада начеб ставала мисливими на канґурів; иньша — ловцями птахів або риб; а ще иньша — збирачами коріня або насіня. Само з себе стає зрозумілим, що способи здобуваня їжі та постіійна стичність з натурою мусіли зробити неминучий вплив на усей уклад розуміня первістних людей. В їхнім розумі людина якимсь дивовижним робом перемішувалась з иньшими животинами та рослинними істотами. І нема нічого надзвичайного, що в таких обставинах окремі мандрівні громади людей, будучи цілковито захопленими здобуванєм того чи иньшого ґатунку футражу, діставали в звязку з тим ґатунком і своє власне прізвище.

З усего повище сказаного добре видно, який величезний вплив на розвиток людської суспільности мало перше обмежанє певною місцевостею її початкового, необмежаного, мандрівного, півчередяного житєвого побуту. Ся подія може бути зазначена яко проява, котра однаково зазначувала, як кінець початкового щабля суспільного розвитку людини, так і початок нового щабля розвитку, котрий зазначуєть ся тотемічними мандрівними ватагами людини ранішньої доби каменю. До знакомитих новітних праць таких австралійських дослідників, як Гавит, Балдвин, Спенсер, Гилеа та Рот, у нас не могло бути жадної певности в тім, що ми коли-небудь зможемо дослідити так геть далекий від нас щабель розвитку люської культури.

Звернімось же тепер до більш пильного розглядненя стану житя людей, котрі звуть себе залежно від імені їхньої мандрівної громади "людьми-канґурами", або "людьми-ящірками", або "людьми-травяного-насіня", тощо. Уважне дослідженє їхнього стану житя відкриє перед нами вражаючий образ живого первістного суспільства, котре до-недавна було річею стількох здогадів.

ГОЛОВА. II.

МАНДРІВНИЙ СТАН ЖИТЯ АВСТРАЛІЙЦІВ.

А. Розуминє тотемічної громади та племена.

Австралійське первістне суспільство, як уже було зазначено, складаєть ся з окремих мандрівних ватаг, чи гуртів, людей, що звуть себе імям якої-небудь рослини або животини. Кожний такий гурт уважає себе посідачем місцевости, по котрій той гурт мандрує. Таким чином один простір країни опинив ся у посіданю блукаючого по нім гурту, котрий зве себе "людьми-канґурами", иньша місцевість належить "людям-емам", ще иньша — "людям-ящіркам", тощо. Кожний такий гурт провадить своє житє цілковито незалежно від других гуртів, що повстали з роспаденя однієї колись істнувавшої та ставшої завелилюдною громади.

Поміж ватагами спільного походженя та розмовляючими тією ж самою мовою переховуєть ся родинний звязок; усі ті гуртки та ватаги складають собою разом те, що анґлійські вчені звуть австралійским племеном.

Не тільки у Австралійців, але і у племен, стоячих на геть вищім щаблю розвитку, подибують ся означеня підрозділів племена іменами животин та рослин. Лонґ перший повідомйв про те, що така ознака підрозділів племена є у північно-американських Індіянів племена Оджибвей під назвою "тотем", чито "от-оте-м", "оте-отем". Слово "оте" в мові племена Оджибвей буде "рід", чито клан; а слово "отем" буде заіменник "його". Розмовляючи про чий-сь рід, звичайно кажуть "оте-отем", себто "його рід"; "кит-отем", себто "твій рід"; "нинд-отем" — "мій рід", тощо.

Приклад Австралійців показує, що тотем в тім широкім спільнім розуміню, в якім уживаєть ся тепер те слово, може цілковито не кметити собою роду, клана. Се слово може кметити собою гурт одноплеменців деякої иньшої ознаки, якими будуть так звані тотемічні ватаги Австралійців. Такі ватаги посідають назву якої-небудь животини, або рослини. Сей факт сьвідчить, що тотемічні означеня повстали не з переходом до родового устрою, але геть раніще, ще перед перейденєм до родового побуту. Се варто запамятати, бо в дальшім тлумаченю зміста слів "тотем", "тотемічний", тощо, ті слоа будуть уживані тут не після американського, але після австралійського змісту.

(Далі буде).

Іван Раківський

ПСИХОЛЬОҐІЯ.

НАРИС НАУКИ ПРО ЛЮДСЬКУ ДУШУ.

(Продовженє.)

Цілковите противенство прикмет духових і матеріяльних наших проявів викликує в нас, очевидячки, переконанє цілковитого противенства між нашим тілом а душею; коли тіло зложене з багатьох частин і складових частин, — душа є суцільна і однородна та нескладна. Коли тіло змінливе й непостійне, — душа незмінна і все однакова, коли тіло проминаюче і смертельне, — душа непроминаюча, вічна! Таке розумованє так просте і природне, що не диво, що віра в істнованє душі, як істоти окремої та ріжної від тіла, яка після смерти й загину тіла живе далі самостійно й вічно, розширена загально в цілім людстві на цілім світі.

Таке віруванє бачимо вже у найстарших народів, що стояли на найнизчих щаблях культури та цівілізації, воно стануло безсуперечним доґматом багатьох вір та самозрозумілою основою багатьох фільозофічних системів. Що таке душа, звідки вона взялась, що з нею діеть ся за житя та по смерти людського тіла? — отсе питаня які ставить собі людство від перших початків свойого істнованя. Майже кожна релігія дає більше або меньше певну відповідь на ті питаня, а ті свої відповіді зачерають майже всі релігії з надприродних джерел: з божих обявлень та слів, з писань пророків та сьвятих. Для віруючих вони все є щирою правдою.

Та незалежно від релігійних доґматів намагають ся фільозофи відповісти на згадані повище питаня в природний спосіб, придуманий звичайним людським розумом.

Майже всі фільозофи вважали своїм обовязком висловити в тій многоважній справі свої погляди, розуміеть ся відповідні до своїх фільозофічних переконань. Всеж таки всі ті справді безчисленні фільозофічні міркованя про людську душу, дають ся поділити на чотири ріжні від себе погляди:

1. Душа й тіло се два ріжні, основно від себе відмінні ества, які живуть своїм питомим житєм, однакож доки тіло живе, стоять в так тіснім звязку з собою, що матеріяльні прояви могуть викликувати духові прояви, а духові могуть ставати причиною матеріяльних. Сей погляд, званий **дуалізмом,** найбільше зближуєть ся до загально приймлених ненаукових поглядів; новітній фільозофії встоював за тим перед-
(Rene Descartes, 1596 — 1650).

2. Душа тільки сама істнує і живе, матерія не істнує в дійсности, вона є тільки формою духових проявів, або лиш злудою сьвідомої душі. Такий погляд зовемо звичайно **спірітуалізмом,** в новітній фільозофії проголошують його Біркли (Berkeley, 1684 — 1753), відтак Фіхте (1762 — 1814), а вкінци Геґель (1770 — 1831).

3. Душі, як окремого ества, нема, є тільки матерія, а всі духові прояви є тільки чинностями певних приладів тіла передусім мізку, нервів і змислів. Є се так званий **матеріялізм.** З новіщих фільозофів стоїть на тім становищі Спіноца (1632 —1677), після нього не здобув собі властиво матеріялізм прихильників між славетними фільозофами. За те здобув собі матеріялізм горячих прихильників поміж популяризаторами фільозофії, людьми, що не займаючись стисло фільозофією, ширили фільозофічні погляди між найширшими кругами своєї суспільности. Гурток таких популяризаторів матеріялістичної фільозофії виступає у Франції в передодень великої революції під назвою "енціклопедистів", а між ними Ляметрі (La Mettrie, 1709 — 1751) та Мірабо (Mirabaud, під сим прибраним іменем сховав ся здаєть ся барон Дітріх фон Гольбах, 1723 — 1789) найбільш завзято нищили в суспільности переконанє про істнованє душі. В німецькій суспільності проявлюєть ся матеріялізм в половині минулого столітя. Проповідують його: Фоґт (K. Vogt), Молешот (I. Moleschott), Бюхнер (L. Buchner), Чольбе (M. Czolbe), а потім Фаєрбах (L. Feuerbach) і Штравс (D. Strauss). В нинішних часах стоять на тім становищі так звані "моністи": Гакслі (T. Huxley), Гекель (E. Haeckel), Плейт (L. Plate). Годить ся зазначити, що правдивий матеріялізм властиво зводить до зера потребу всякого фільозофованя і тому між фільозофами властиво нема правдивих матеріялістів.

4. Душа і тіло, — се два противних собі бока одного і того самого ества, а прояви духа й тіла се два, що правда ріжні, однакож рівнобіжні прояви тієї самої істоти. З давніщих фільозофів нових віків висловлюють такі погляди Ляйбніц (G. W. Leibniz 1746 — 1816) і Шелінґ (Schelling), 1775 — 1854) а нарешті Шопенгавер (A. Schopenhauer, 1788 — 1860). В нинішних часах здобуває собі той поглуд в фільозофії чим раз більше прихильників. З ріжними від-

мінами визнають його: Фехнер, Вундт, Павльзен та Гефдінґ (Hoeffding).

Однакож мусимо зазначити, що нікотрий з тих чотирьох поглядів не заспокоює вповні нашого бажаня пізнати: що таке наша душа? і тому сучасна психольоґія відступає розвязане сього питаня фільозофії та релиґії, а сама займаеть ся тим, що є певне і безперечне, а саме духовими проявами, та йде до того, щоб по змозі розслідити й провиднити права нашого духового житя. На тім становищі стоять сучасні, що найліпші психольоґи: Гефлер (A. Hoefler), Джерусалем (W. Jerusalem), Джеймс (W. James), та Рабє (E. Rabier). Може хтось сказати з погордою, що таке становище є Спенсерівським аґностицизмом, який вважає неможливим відповісти коли небудь на питанє: **що воно є?**. а стараєть ся дати відповідь тільки на питанє: **як воно є?** Однакож таким невдоволеним з становища сучасної психольоґії стоїть отвором безмежне поле фільозофії, яка власне намагаєть ся додуматись та розвиднити те, що на довгі віки ще закрите і недоступне для людського досьвіду. Психольоґія є **досьвідною** наукою і тому займаєть ся тільки реальною дійністю: себто **духовими проявами,** душа полишуєть ся фільозофії й релиґії, для них вона є безконечним джерелом, з якого вони зачерають свої погляди та льоґічні або уявні висновки, як се вже висловив чудово наш ґеній:

Жива душа поетова, сьвятая,
жива в сьвятих своїх річах;
і ми, читая, оживаєм
і чуєм Бога в небесах!

(Шевченко).

7. ПРИЛАДИ НАШИХ ДУХОВИХ ЧИННОСТЕЙ.

Всі живі сотворіня власне й через те являють ся нам живижи, що сповняють ріжні чинности. До виконуваня тих ріжних чинностей мають всі живини ріжні прилади; чим більш досконала живина тим і більше в неї приладів, тим більше вона може виконувати ріжних чинностей, проявлювати більш ріжноманітно своє житє. В найбільше досконалих живин, людей, кожний рід житєвих чинностей сповнюєть ся окремим приладом: одні прилади служуть до здобутя поживи, другі до травленя та до перетвореня тієї поживи на свою власну матерію, треті до віддиханя, иньші до розмножуваня, а ще иньші до всіляких ріжноманітних чинностей. До проявлюваня своїх духових чинностей людина має також осібний прилад, а то **нервяний уклад.**

Наш нервяний уклад є дуже зложеної будови, однакож не наша се ціль описувати її докладно, ми приймаємо, що читач з тим вже зазнайомлений, а тим, хто не мав до сього нагоди, поручаємо гарний підручник для пізнаня будови людського тіла: Іван Верхратський: Соматольоґія, Львів 1897. Всеж таки вважаємо своїм обовязком подати коротенький начирк будови нашого нервяного укладу, розумієть ся лиш стільки, скільки се конечно потрібне до зрозуміня нашого дальшого викладу.

Нервяний уклад чоловіка складаєть ся з чотирьох, нероздільно з собою злучених частин: **мізок, хребтовий стриж, нерви і чутники.** Всі ті складові честини нашого нервяного укладу є дуже зложеної будови та оснвним елементом, з якого він весь збудований є **нервяні комірки.** Так як камяниця з цеголок, так цілий нервяний уклад збудований з малесеньких складових частиночок званих комірками. Коміркою звемо в науці грудочку живого білка. Всі живі сотворіня збудовані з білковинної матерії, однакож тота білковинна матерія не є однородною і одностайною, а розпадаєть ся на безліч малесеньких грудочок, які власне звемо **"комірками"**. Всі прилади людського тіла збудовані власне з таких малесеньких, від себе відділених, грудочок білковини, себто комірок. Звичайно, комірки, з яких зложені ріжні прилади нашого тіла, є ріжні: инакшими будуть комірки, з яких утворена наша скіра, а инакшими ті, з яких утворений живлячий прилад, або кров. Всеж таки всі комірки нашого тіла мають багато спільних прикмет. Переважно комірки нашого тіла є вкриті зверху тонісенькою плівочкою, і через те мають вони звичайно вид міхурчика виповненого згаданою білковиною; однакож є багато комірок і без такої болоночки на поверхні, і тоді вони справді є тільки грудочками білковини, тієї основної матерії, з якої утворене наше тіло. В кожнім разі в самій середині комірки є все значно густіща грудочка, теж білковинна, яку називаємо **"ядром"**. Ядро є конечним складником кожної комірки, без якої жадна комірка не може істнувати та жити. А власне треба все тямити, що комірки, — се живі грудочки білковини, се немов окремі самостійні сотворіня!

(Далі буде).

Джан Дж. Баннінґа.

ОПИС НАРОДІВ.

ИНДІЯ.

"ШЛЮБ БОГІВ".

Коли боги женять ся, тоді певно люди радіють. Тоді сотки і тисячі прочан постигають до Мадури з усіх сіл Полудневої Индії, бо тоді мож сподіватись, що боги на таку оказію будуть в добрім гуморі і будуть наділяти благословеньством, котре так довго затримують.

Шлюбні церемонії тривають багато днів, і кожий день має свою спеціяльну функцію; але протягом усего того часу, нарід усе вчащає аж до послідного і найславніщого дня сьвят, коли бог Аллаґар приходить з свого далекого капища, щоб подати офіру своїй сестрі, Міначі; тоді певно не меньше як 100.000 народу є присутним до вшанованя улюбленого бога.

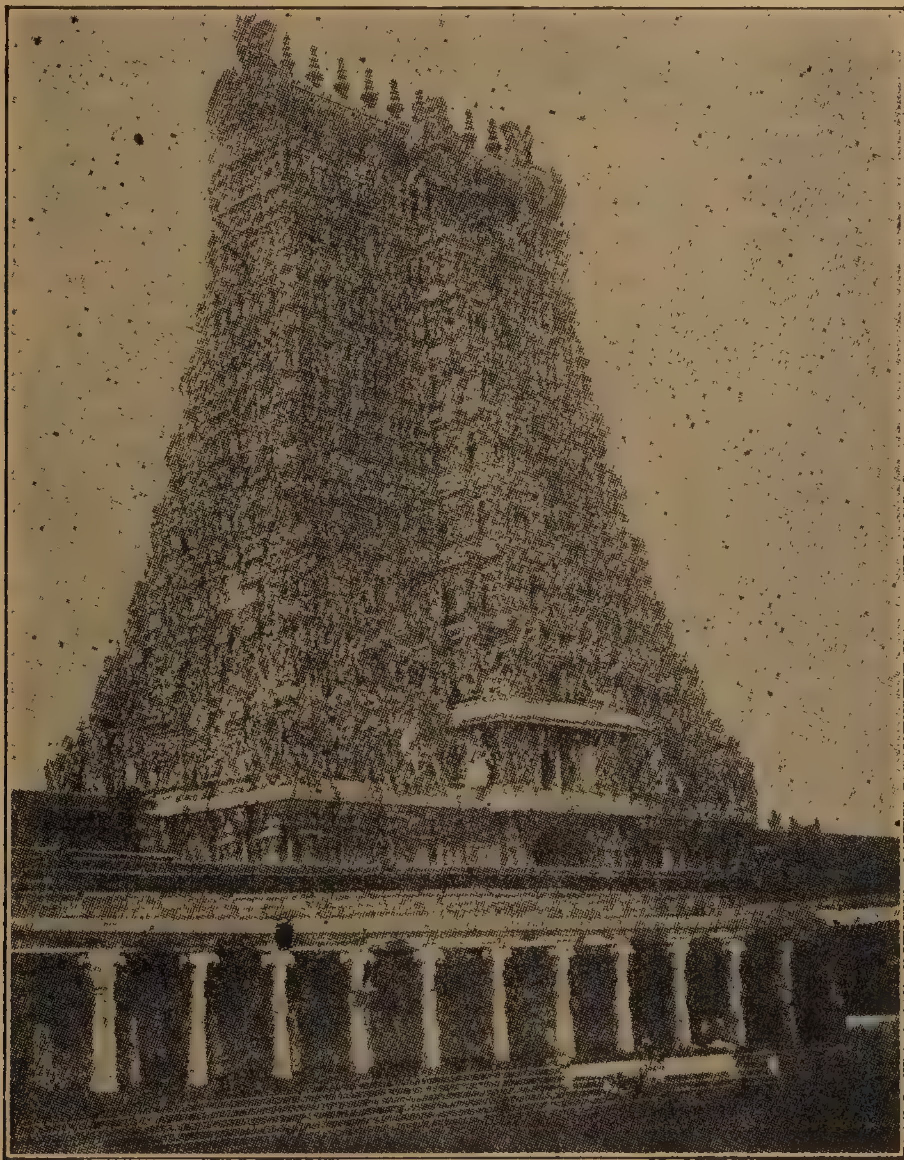

Капище в Мадурі.

Сіва та Міначі відограють головні ролі в шлюбних церемоніях. Сіва, яко один з богів Гиндуської Трійці, є сьвяткованим в усіх провінціях Индії, але в кожній провінції він бере собі за жінку одну з краще знаних і більш улюблених богинь місцевої слави та загального сьвятكованя. В Полудневій Индії тією богинею буде Міначі, про котру часом кажуть, що вона є місцевою заступничкою кровавої богині, Калі, в імя котрої названо місто Калькуту; але вдійсности Міначі буде більше людяною і більше жіночої вдачі, як та люта богиня з півночі.

З дня на день церемонії провадять до самого шлюбу, котрий має місце тоді, коли місяць є вповні, в місяцю Читраю, що припадає десь на наш Травень. Кревняки бога-молодого і богині-молодої мають ходити навзаєм одні до одних у-гості. Мають бути пороблені подарунки, і гороскоп має бути оглянений і знайдений впорядку. І, нарешті, коли усе готове, з дуже вражаючою церемонією виносять идола-Сіву з його внутрішньої божниці і ставлять на підставі в шлюбній галі. Тоді й идол-Міначі, в імя котрої названо величезне капище в Мадурі, так само виносить ся і ставить ся поруч идола Сіви. Жерці, що репрезентують обох богів, дуже

пильно ходять коло них, намащуючи идоли олійком та заквітчуючи квітками та подаючи подарунки один одному.

Ціла церемонія шлюбу здаєть ся дуже вражаючою, коли судити після поваги тих, що її відограють, але для Европейця здаєть ся, що усе те належить до тієї доби, коли була мальована та мапа всесьвіта, що видко на стінах шлюбної кімнати. На ній вимальовано землю в середині сімох морь, котрі (припускано) оточували її — моря води, повітря, масла, ґгі, меду, тощо.

Вранці по шлюбі усей нарід бере участь у величезній процесії навколо міста, коли богів ставлять на величезні божничі вози і провозять головними улицями. Найбільшим з поміж возів буде подарунок раджі з Ромнаду, місцевого князя, котрий, кажуть видав 60.000 рупій ($ 20.000) на той подарунок. Віз буде неменьше як 50 лікот високий, коли рахувати і бамбуковий позолочений шумихою дах. Нижча частина, котра творить собою поміст, на котрім стоять идоли, мусять бути не нижче як 30 лікот і зроблена з глибоко різбленого дерева, на котрім вирізблено фіґури богів та героїв в ріжних поставах. Колеса того возу будуть вісім лікот у промірі а один лікот грубі і зроблені з суцільного дерева. Вісь, так само деревляна, є колодою більше як один лікот у промірі.

Ті вози волочуть довгими мотузами з кокосової куделі, більше як долоня грубі, а пару сот лікот довгі. Навіть і тоді як кілька сот людей напнуть ся з тими мотузами, годі зрушити того воза без помочи величезних підойм один лікот грубих а 20 довгих. Коли віз починає рухатись, тоді нарід вчинює величезний крик, і люди волочуть воза, часом тільки кілька кроків, а потім знов кілька сот сяженів. Ті вози немають шворіня, а тому до повертаня уживають там деревляні клини, котрі підкладають під колеса.

Коли той віз проїздить, чоловіки та жінки вкланяють ся і сьвяткують богів. Декотрі подають жерцям на возі свої офіри, в той час як усі підіймають свої руки догори, долонями докупи, перед своїми лицями в глибокій повазі, зак віз минає їх. Багато з убогих з найнищої касти людей, котрим не вільно заходити в середню частину капища користають тепер нагодою побачити богів і помолитись їм. Судючи після їхніх лиць, нема жадного ваганя, що вони бачуть самого бога і що вони сьвяткують ту подобину як таку.

Але завдяки помилці, чи що, Аллаґар, брат Міначі, котрий мав бути головним гостем на весілю, не прибув на означений день; коли-ж того идола привезли, його жерці довідались, що уже було по параді. Відпоручний Міначі пішов до річки, котру він мав перейти, щоб повитати Аллаґара і припровадити його процесію до капища.

Та коли Аллаґар "довідав ся" що ті на него не чекали, так він "відмовив ся" зайти до міста і не схотів бачити своєї сестри ані післати їй подарунків. Тисячі народу зібрались в руслі річки, котра звичайно в той час року там висихає, і витали Аллаґара з великою втіхою. Він є одним з улюблених богів в Полудневій Индії і особливо має великий вплив на касту Злодіїв. Вони наслідують багато з його особливощів, і навіть немощів, і ми нічого не пересадимо, коли скажемо, що багато лихого коїть ся в імя релиґії під час того обходу.

Що нарід не вважає релиґію чисто за частину аскетизму, видно з тих вигадок, що придумують там аби забавити нарід. Карусель робить чудовий інтерес. Крамарі продають всілякі забавки, влучуючи до того і бальони, свиставки, скакунчики, тощо. Батьки, мами, хлопці та дівчата купують те залюбки і, здаєть ся, що з того дуже задоволені.

Юрба весела; але небагато таких, що активно затруднюють ся провадженєм церемоній коло идолів, бо девятьдесять і девять з сотки здаєть ся захопленими своїм власним задоволенєм. Найбільше стягають до себе увагу юрби слоні. Жебрак з малпою теж прийшов туди по свою частку, і аскети в усіх манерах позицій і з усіма манерами само-мордованя також там присутні, щоб дістати мідяки з вузликів завязаних в ріжках людського шматя.

Коли Аллаґарові жерці від імени свого бога відмовились занести того идола до капища його сестри, вони заявили, що їхній бог поклав собі підти до божниці, що була в поблизькім селі кілька миль вниз річкою і куди його дуже запрошували. Вздовж цілої дороги Аллаґар спиняв ся в сталих і тимчасових божницях і діставав офіри від своїх вірних. Віз, запряжений буйволами з великою мідяною скарбоною на нему, слідкував за Аллаґаровим идолом, а нарід відпихав одно одного, щоб дістатись до тієї скарбони і кинув в неї свої мідяки та срібло. Та подорож забрала Аллаґарови цілий день.

(Закінченэ на стороні 21-ій.)

Евген Єлачич

КОЛИСКА НАРОДІВ.

(Продовжене).

Колиж з підчас перемандрованя на південь тривок полярної ночи зменшував ся, жертви Соми приношено лише протягом 60 діб, 10, 5, і до однієї. Колиж доконало ся перемандроване до країн де сонце ані на одну добу не ховаєть ся під обрієм, правдиве значінє жертви забуло ся, але жертву приношено що-ночі після старого звичаю. Сим поясняє ся також і ся увага святих писань, що сю жертву можна приносити лише в одну або дві ночи в році., але ніколи більше як у 100 ночах.

Варто завважати, що в перській Авесті подибують ся зовсім подібні обряди, але пристосовані до країни, де замість пітьми панує періодично посуха.

Як Індра бореть ся за світло з своїм ворогом Валою, Врітрою, Піпру, так у Авесті бог Тіштріяс бореть ся з богом посухи Апаосхою (ара. пор. лат. aqua; oscha пор. наше сохнути), поборює його за помочею вітру та світла і увільняє сонце зорі та води. В часі тієї боротьби жерці покріпляють бога співами та жертвованєм,себто, виливанєм „гаоми“. Ті жертвованя гаоми також нічні і можуть приносити ся в одну, дві, 10, 60, але ніколи не більше як 100 ночей у році.

Я вже не раз згадував про боротьбу Індри з ворогами за світло. Ся боротьба являєть ся одною з головних основ усієї мітольоґії Вед. Індра бореть ся з богами холоду і пітьми, які звуть ся Вала, Піпру, Шушна, Врітра або Аґі (гадюка). Боротьба ведеть ся за світло, за визвіл поневолених богом пітьми коров, зорь, сонця або води. Індра увільняє їх. Одно з його многочисленних імен зве його свободарем води. Історію тієї боротьби давні коментатори пробували пояснити як вособлене хуртовини. Вони думали, що Врітра, який поневолює води і світло, се темна громова хмара. Індра бє темного бога блискавкою, вбиває, і наслідком тієї побіди стаєть ся визвіл води — дощ, а потім — прояснене неба. Але таке пояснене зовсім штучне і натягнене. Густі хмари затемнюють сонце, але не поневолюють його. І чи можна впевняти, що наслідком хуртовини визволяють ся зорі? А за того се пояснене зовсім не пояснює, що значить увільнене коров, себто, соняшних днів. Тілак легко збиває таке толковане мітичних оповідань. Неприродність гіпотези про хуртовину доводить до цілої низки нісенітниць. У Ведах говорить ся виразно, що Індра поборює Врітру в далеких сторонах, де панує пітьма, і де Врітра оточений водою. Врітра живе в „підповітрянім просторі“. Тимчасом хмари не можна назвати положеними в далеких просторах, ані в підповітрянім просторі. Так само в Авесті боротьба бога Тіштрія з богом Апаосха провадить ся не над землею, як хуртовина, а в озері, під водою. Сонце надовго ховаєть ся під обрієм, і для стародавних людий се було полоненєм сонця в палаці бога пітьми. Сонце западає вниз, у море, значить у палаци бога Врітру, десь там у низу під водою. Бог світла і добра Індра вибирає ся в далекі країни на боротьбу з Врітрою, перемагає його і вертає на небо зорі, сонце і корови-дні.

VIII.

Те, що Індра освободжає також воду, має троха инше значінє. В Ріґведі часто говорить ся про небесні води, які одначе зовсім не те саме, що дощева вода. З небесної води повстав усей світ і все, що не є на землі. Найстарші грецькі фільозофи і леґенди многих народів так само говорять про походженє всіх тіл, а особливо всіх живих тіл з води. Велике значінє води для всіх живих творів неминучо наводило людський розум на подібну думку. Світогляд Вед уявляв собі се ось як: над землею небесне склепінє в формі півкулі, земля пласката, як тареля, а під нею півкуля, де містить ся царство темряви. Між надземним простором і підземною країною пливе раз-у-раз неперервана течія небесної води, що дає житє на землі всім живим творам. Тільки завдяки доступови води згори і знизу, спід землі, на землі процвитає житє. Небесні води приносять з собою також насіня житя. Та ось у певну добу року коловерт води зупиняєть ся і житє на землі немов би завмирає. В часі полярної ночи наступає доба студені та морозів, житє мусить не мов завмерти, а мороз буквально сковує рухливу воду, переміняючи її на твердий лід. Се описуєть ся в Ріґведі як полонене води лютим Врітрою. Він не тілько пожирає сонце, зорі, корови, але також поневолює, заковує во-

ди,поки побіда Індри не увільнить їх.

Те саме пояснене дуже добре толкує також містичне оповідане Авести. Поклонник Агурамазди після законів Авести по смерти повинен бути перед похороном покладений лицем до сонця, що сповняєть ся й до-сьогодня. Дивлячи ся на сонце лицем людина по смерти очищаєть ся від усіх гріхів зроблених за житя. І ось у Авесті подибуємо ось яке цікаве запитанє людини і відповідь на нього бога. Людина запитує: „Коли минуло літо і настала зима, і людина, поклонник Агурамазди умре, що зробити з мерцем ?“ На се бог Агурамазда відповідає: „В такім разі в домі треба викопати простору яму і положити у неї мертве тіло; нехай воно там лежить дві ночи, три ночи або місяць, поки птахи не почнуть літати, ростини не почнуть рости і води знов плисти. І тоді нехай положуть мертвого лицем до сонця“. Значінє сієї розмови очевидячки таке, що людина, яка умерла в початку або в протязі зими, себто полярної ночи, повинна лежати без похорону і ждати появи сонця, хоч би йому довело ся ждати кілька день або й місяць. І тут знов бачимо згадку про довгу полярну ніч, а слова „поки води знов не почнуть плисти“ являють ся рівнозначними з наступленєм весни.

IX.

Найстарша частина святої книги Перзів, Авести, заслугує на особливу увагу задля своїх на причуд ясних і не двозначних свідоцтв про те, як виглядала стара вітчина Индоевропейців. Ся частина зветь ся книга Вендідад і складає ся з 22 розділів. Два перші розділа своїм змістом і значінєм, а по-части навіть мовою і способом вислову дуже відріжняють ся від дальших розділів, не мають з ними безпосередного звязку і вже на давніщих коментаторів робили вражінє припадково пришитих або приставлених останків якоїсь иншої, геть давніщої книги. Те саме завважують і новочасні фільольоґи. І ось супроти нових, доси вказаних дослідів ті два перші розділа набирають зовсім виїмкового значіня.

В першім розділі вичислено 16 країв попеперед усього сотворених богом Агурамаздою. І з тих 16 країв 7 останніх удало ся звязати з певними відомими ґеоґрафічними місцевостями. Отже, край Суґгда, се очевидно місцевість відома з описів походів Александра Македонського під назвою Соґдіяна, теперішній Самарканд; край Муру, Марґу, чи-то Марґіяна — теперішній Мерв; край Бакгаді — теперішня Бактрія; край Харойю, чи-то Харойва — стародавна Арейа, тепер Герат; край Гарагахваіті — колишній Гараувати, тепер Гарут, річка в Афґаністані; край Гаутумант — тепер Гевмент, річка тамже; край Ракга — колишній Ран, і нарешті край Гаптагенду відповідає старогиндуській назві теперішнього Пенджабу — Сантазіндгу. Те, що останні 7 країв з 16, що творили царство Агурамазди зявляють ся не фантастичними, вигаданими термінами, а зовсім певними ґеоґрафічними місцевостями, розложеними в більше або менше близьких одна до одної частинах південної і середульшої Азії, де справді жили й жиють доси Индоевропейці, мимохіть викликає здогад, що й перші 9 країв Агурамазди також не вигадані, але будуть назвами місцевостей давніще залюднених Индоевропейцями. Нам тепер не можна вязати ті імена з жадною певною місцевостею, бо ті місцевости тепер або лежать пустелею, або ще за передісторичних часів були опущені первістними мешканцями. Порядок, у якім названо 7 вичислених країв, показує, що се правдоподібно були етапи, якими йшли з півночи на південь прапрадіди Перзів та Гиндусів, або може навіть прапрадіди Индоевропейців за їхнього ступневого переходу на південь. Остатній названий край — Пенджаб, правдоподібно був найбільше на південь висуненим місцем, де жили ще не розділені Перзи та Гиндуси. З нього Гиндуси рушили на південний схід, а Перзи на захід до сучасної Перзії. Коли і відки відділили ся їхні европейські кревняки, з Авести, ані з Вед, поки що не видно.

Супроти всього сказаного тут особливої ваги набирає опис першого краю Агурамазди, де на самий перед жили прадіди Индоевропейців. Сей край зветь ся Айріяна Ваейо, що згоджуєть ся з пізніщою назвою захованою в перзськім письменстві — Іран Ваейо. Слово Ваейо, чи Вейо кметить сімя, зародок, або зерно (найвластивіще яйце, не здрібніле у Поляків ще й доси jaje, у галицьких Українців єйо, у Чехів vajce). Слово ж Айріяна, Іран, се назва народа, — Арійці, прапрадіди Индоевропейців. Отже, назва першого краю Агурамазди, по нашому буде яйце чито зародок Арійців. Сей край в жаднім разі не буде теперішній Іран, який одержав свою назву пізніще, від іранських або арійських народів.

В Авесті досить докладно списано обставини житя в Айріяно Ваейо, і нема підстави не приймати сей опис за вірний, без алеґорії і фантазій. Первісно Айріяна Ваейо був дуже гарний край, щасливий первотвір бога. Се був край теплий, з довгим літом і з короткою, не дуже гострою зимою, так що люди жили в нім у достатку. Але і лукавий ворог Агурамазди, бог Анґра

Майніус задумаь погубити той край і наслав на нього мороз і сніг. Він зробив те, що зима почала ставати чим раз довшою і гострішою, а літо коротшим, і нарешті дійшло до того, що коли вперед було 10 місяців літа, а два зими, потім стало навпаки 10 місяців зими, і тілько 2 місяця літа, так що людям стало неможливо жити довше в тім краю. В найновіщих часах, коли наука довела таку переміну клімату на півночи, де протягом межиледівцевої епохи було дуже тепло, і де від початку остатньої ледівцевої епохи зробило ся дуже зимно, і так стоїть аж дотепер, нема ніякої підстави приймати вище наведений опис Авести за чисту вигадку. Далеко природніще дивитись на той опис найстаршого краю Агурамазди, як на історично-правдивий опис давної вітчини Арійців, положеної високо на півночи, та про те, теплої, що мала 10 літних і 2 зимових місяця, поки не настали довгі та страшні морози, що змусили людей до вимандрованя.

В другім розділі книги Вендідад стрічаємо дуже яскравий опис ступневого наставаня ледівцевої епохи, що змусила людей покинути свою щасливу вітчину. По опису щасливого житя в Айріяно Ваейо, в тім раю Арійців, ось що говорить ся про втрату того раю. Наступленє прикрих умовин житя проповів наперед сам бог, який упередив людей, що на них чигає страшне лихо, наступ морозів. Старшого людей, Уіму, покликано на нараду богів. Він зявив ся, і Агурамазда сказав йому: „Уімо, благородний сину Віванґгата! На землю зійдуть пагубні зими і принесуть з собою страшні, люті морози. На землю впадуть пагубні зими і принесуть сніг на 14 пальців завгрубшки навіть на найвищих верхах гір. Вигинуть усі три кодла звірів: ті що живуть у лісах і степах, і ті, що живуть на високих горах, і ті, що живуть у глибоких долинах; тому зроби „Вара" на чотирі кута і з довгими стінами з кожного боку. До сієї твердині збери всіх людий і овець і коров і пташню і псів і червоний горячий огонь".

Уіма зробив так, як йому було сказано. Він збудував великий Вара, захорону від снігу й морозу, зібрав туди насіня ростин, звірів і людий, — і говорить ся далі в тім місці: „Сонце, місяць і зірки сходили над ними тілько раз у рік і рік видав ся їм як один день і одна ніч". Повторяю, не маємо найменшої підстави приймати се все за вигадку, коли се очевидячки історичний спомин, правдива традиція, дуже згідна з тими дослідами, які в останніх часах вдало ся здобути науці ґеольоґії. Коли скінчив ся останній, теплий межиледівцевий період, ґеольоґія поки що не устлалила ще докладно, але ґеольоґи чим раз більше схиляють ся до того, що се було не зовсім так безконечно давно, і що час, який минув від тоді до наших днів, можна правдоподібно приймити на 10.000 до 15.000 літ.

Розумієть ся, в краю Айріяно Ваейо, де було первісно 10 теплих місяців і лише два холодні, полярна ніч ледви чи могла стати такою довгою, як сказано в наведених словах книги Вендідад; слова: „Сонце сходило тілько раз на рік", справедливі тілько для самого бігуна. Та се можна пояснити пізніщим змішанєм споминів про житє людий в Айріяно Ваейо і житє ще давніще, на дальшій півночи.

В гиндуських Ведах маємо подібний опис згубленя первістної вітчини, про яку віщує людям божество. Тількож гиндуський переказ замінив незрозумілий уже для гиндусів сніг водою. Гиндуські перекази говорять, що проводир людей Ману одержав осторогу від бога, який зявив ся йому в особі риби. Риба промовила до Ману: „Води набіжать, заллють собою всю землю і погублять усе живе. Від сего я хочу врятувати тебе". Ману будує не Вару, а корабель, і збирає в нього всякі живі твори. Наступає потопа, корабель підіймає ся на воді і пливе. Риба тягне корабель до вершка гори, що по якомусь часі виступила з води; тут корабель зупиняєть ся, Ману висідає з своїми і дожидає, поки не опадуть води. Ся гора зветь ся „Ману-равасаранам", себто, висідка Ману.

Гиндуське оповіданє без ваганя тісно звязане з оповіданєм Авести і говорить про ту появу, та вже не так докладно, заміняючи сніг на близче Гиндусам живло — воду. Ціла низка деталів у обох оповіданях згоджуєть ся. Між иншим у Авесті уратована людина зветь ся Уіма син Віванґгата, а в Гиндуських книгах являєть ся Ману син Вівасвата; очевидно Уіма і Ману одна і та сама людина. Мимохіть насуваєть ся також близька подібність Гиндуського оповіданя з біблійним оповіданєм про потопу. Біблійне оповіданє без ваганя Жиди перебрали від Вавилонців, а Вавилонці можливо взяли його від давних арійських племен, коли воно не було льокально вавилонським.

X.

Розумієть ся, немалу вагу мають також міти і традиції европейських народів, особливо в тих разах, де в них можна знайти мотиви подібні до старогиндуських та перзських. Перекази Кельтів, Ґерманців, Литовців і Греків містять у собі цілу низку свідоцтв і звісток, які найлекше зрозуміти з погляду полярної гіпотези. Та я не буду заходити близче в те питанє, бо се виходило б за межі сієї невеликої розвідки.

(Далі буде).

Н. А. Рубакин.

КАМЕНІ, ЩО ПАДАЮТЬ З НЕБА.

з московської переклав В. Б. (Продовжене).

Краще дослідити, ніж здогадуватись.

Але се лехко тільки сказати. А як його зробити? Бож самий камінь нічого про себе не росповість. Він лежить тай мовчить, — от і все. Що він таке і звідки? Про се доглупуйсь як умієш.

От що зробив в році 1794 один знакомитий німецький вчений, на імя Глядні. До него теж дійшла чутка про те, що часом з неба падають камені. Глядні знав також що багато вчених тим чуткам не вірять, а декотрі навіть те і висьмівають. Глядні поклав зробити так, як він знав. Він сказав:

"Пощо балакати та робити здогади? Чи ж не краще взятись та й добре роздивитись на ті самі камені, про котрих кажуть, що вони з неба. Тай роздивитись не як небудь, але уважно та докладно; а попри те, брати на увагу всілякі властнощі тих каменів, навіть найменьші і навіть такі, що ледво їх мож зауважити. От яким чином дійсно мож дізнатись чогось певного".

І Глядні почав діставати уламки впавших з неба каменів. Він писав про те своїм приятелям та знакомим; став роспитуватись в них про випадки паданя каменів; питавсь скрізь і в кого тільки міг про те, нежаліючи своїх заходів.

Глядні був знакомитою особою. Про него знали вчені усіх осьвічених країв. Знали, що коли Глянді візьметь ся до чогось, так певно, що він того доконає, свого часу не змарнує. Багато людей, вчені і невчені, повідомили Глядні про все що вони знали про падучі з неба камені. Дістав він і кілька уламків тих каменів. Про ті уламки росповідали, що вони впали перед людськими очима. До тих уламків і взяв ся Глядні. Він почав їх досліджувати.

Але що таке — досліджувати? Досліджувати, себто, уважно придивлятись та пізнавати такмим робом їхні власнощі та якощі. І не тільки оглядати, а й порівнювати зі всілякими иньшими камінями. Під час такого порівнаня найлекше зауважити ріжні особливощі. Примівром, натуральне залізо та залізні руди були знайдені на землі в багатьох країнах. Ті руди бувають ріжного вигляду: руді, червоні і навіть цілковито не подібні на залізо. Але є такі залізні руди, що подібні до металю з свого вигляду: вони блищать. Отже руда до руди, а залізо до заліза не завжди придаєть ся, і властнощі та якощі у них ріжні. А які ж властнощі та якощі будуть у тих каменів, що впали з неба? Уважно придивляючись, Глядні порівнював їх з иньшими камінями. Пробував їх всіляко лугом та квасом і завжди своїм очам вірив більше, як чиїмсь словам.

Глядні працював дуже пильно. Йому кортіло діпятись правди. Чужі гадки та балачки його не обходили.

Глядні хтів розвязати отсе питанє: чи правда, що ті камені падають з неба. Коли се правда, так вони повинні ріжнитись від земних каменів, від тих що є в глибині землі.

Однак Глядні шукав відповіди собі у самих каменів. Після його прикладу і иньші вчені почали те саме робити по иньших країнах. Усі вони щиро і пильно досліджували, тай і досі те роблять. І роблять се з любови до правди, йдучи до неї уважно, але й ґрунтовно. І дуже багато дечого діпяли з пунктуальностею. Звичайно, така робота вимагає великої праці. Та без праці ніщо не даєть ся. Без праці нічого не довідаєш ся з певностею.

Далі і буде росповіджено про те, що до сього часу довідались про падаюче з неба камінє і яким робом того діпяли.

Ті камені з давних часів звуть ся **метеоритами.**

Як досліджують ті камені.

А камені справді падають часом з неба. Про се тепер усі знають. Багато людей на власні очі те бачило і бачуть. Що року зазначують кілька випадків паданя тих каменів. Їхні уламки збирають і посилають вченим людям. Камені, падаючі з неба проголошені державною власностею. Себто жадна приватна людина не має права затримати в себе, а має віддати його до якого-небудь музею. За се видаєть ся надгорода. Запроваджено таке тому, що кожний упавший з неба камінь щось провиднює. Його треба насамперед переховати, щоб не пропав, і знов треба зробити так, щоб кожна вчена людина бачила і досліджувала те камінє.

От чому те впавше камінє переховують у музеях. Є такі камені в музеях по великих містах Московщини є і на Україні, але найбільше того є в музеях Західної Европи та Північної Америки. Приміром, у Відню є музей, де переховують ся сотки того каміня. В тім музею призначено під них кілька великих кімнат. Попід стінами тих кімнат стоять шклянні шафи, а в тих шафах лежать ті камені, кожний в окремій пушці, і біля кожного каменя напис,— де і коли він упав. Тими кімнатами заряджує окремий вчений; він доглядає їх і провадить колектованє нових, де може знайти, через всіляких людей. Кожна вчена людина має право досліджувати ті камені. На те призначена також окрема кімната. В ній є всілякі орудини про такі досліди: баньки, шклянки, специяльні машинки до гладженя каміня, специяльні лямпки до роспеченя та топленя, специяльні побільшаючі шкла. Кожний камінь досліджують всіляким робом: його і обгладжують, і роспікають, і топлять, і поливають всілякими квасами та лугами; від каменів відтинають тоненькі скалки і приглядають ся їм крізь побільшаючі шкла. Кожний новий камінь порівнюють з иньшим каміням. Таким робом довідують ся дуже багато про ті каміні. Такому дослідові багато помагає те, що тих каменів назбирано досить багато. Дивлючись на один котрий-небудь камінь, годі багато чого довідатись. Тому роблять так: спочатку треба зібрати більшу кількість небесного каміня; потім їх треба добре оглянути; потім порівняти один з одним; потім посортувати; потім треба здогадатись звідкіля вони взялись. Про се треба позбирати сьвідчиня про те, як вони упали; в котрі дні і години та місяці року їх більше падає, а коли меньше. З котрої місцевости в небі ті камені зявляють ся? І чому власне з тієї місцевости, а не з якої иньшої? А щоб про те довідатись треба дивитись не на камені, але на небо. А щоб краще роздивитись треба до того люнет та всіляких иньших орудин. Довідавшись про всілякі деталі дотичні падучого з неба каміня, можно почати будувати здогади, звідки ті камені і що таке вони. Але се ще не все. Потім ті здогади треба перекритикувати, чито перевірити. Коли ті здогади витримають всілякі перевіреня від усіх людей, тоді можна бути певним, що правда про те камінє знайдена.

ГОЛОВА II.

ЧОМУ КАМІНЄ ГОРИТЬ, ЯК ПАДАЄ?

Камені з неба на дні океана.

До чого людина не придивляєть ся, того і не бачить добре. А до чого придивить ся, те й роспізна краще. Так, приміром, було і з камінєм, що падає з неба. Ті камені здавались чимсь надзвичайним, дивним, що не згуста трафляєть ся. Що року беруть з землі таке камінє, упавше з неба — перед очима усіх. Але трафляєть ся, що ті камені падають просто в океан, або у море. На земній кулі більше морь як суходолу. Що упало на їхнє дно далеко від берега, те й пропало, бо з дна незавжди мож видобути.

Був такий випадок. Плив океаном паровець, що прокладав дном океану кабель. Ся робота вимагала проміру глибині моря та яке там було дно. Щоб докладно довідатись почали пускати на дно орудину подібну на ятір вигляду призми. За помочею тієї орудини дістають з великої глибіні намул та пісок. Таким чином і тоді дістали намул з дна океану. В тім намулі надибали якийсь чорний шутер. То були куснички каміня, що нападало в океан з неба. Певно, що на днах морь ложить багато великих уламків небесного каміня.

Камені з неба в диких пустелях.

Але камені не тільки падають з неба у море, вони падають і на пустелі та дикі країни. Часом трафлялось, що як їхав якийсь подорожнй в пустопорожній та дикій місцевості, враз надибав ся йому камінь дивного вигляду.

(Далі буде).

ЧІКАҐО ІЛЛ. Червня 3, 1920.

Вп. Товариші!

Залучаю "Моней-Ордер" на передплату і прошу висилати мені **"Заморський Вістник"** число за числом, почавши від числа 5-го.

Попередних чотири чисел я отримав, а прочитавши їх, я бачу, що подаєте здоровий матеріял, яким кожна людина задоволить себе. Я думаю, що лише в такий спосіб удасть ся нашим людям двигнути себе на висший щабель; і сим способом не мине пару років, як наш загал прозріє щось кращого та й цікавійшого, від котрого передсим не оден може й уникав, бо мовляв, щоби "не зіпсути" себе. Але ось помалу, точка за точкою, людина видобуваєсь з тих бурянів. Людина ж сьвідома себе починає братись до роботи і причиняєсь до заложеня підвалин на будучність, а щоби було гарнійше жити в будучности, то на се потреба сьвідомих людий, людий зі здоровим характером.

Зповажанєм

С. Вербовецький.

ЗОРІ ГРЕЦІЇ.

ЖИТЄПИСИ ГРЕЦЬКИХ ФІЛЬОЗОФІВ.

(Продовжене.)

II.

Діоґен.

412-323 Пр. Хр.

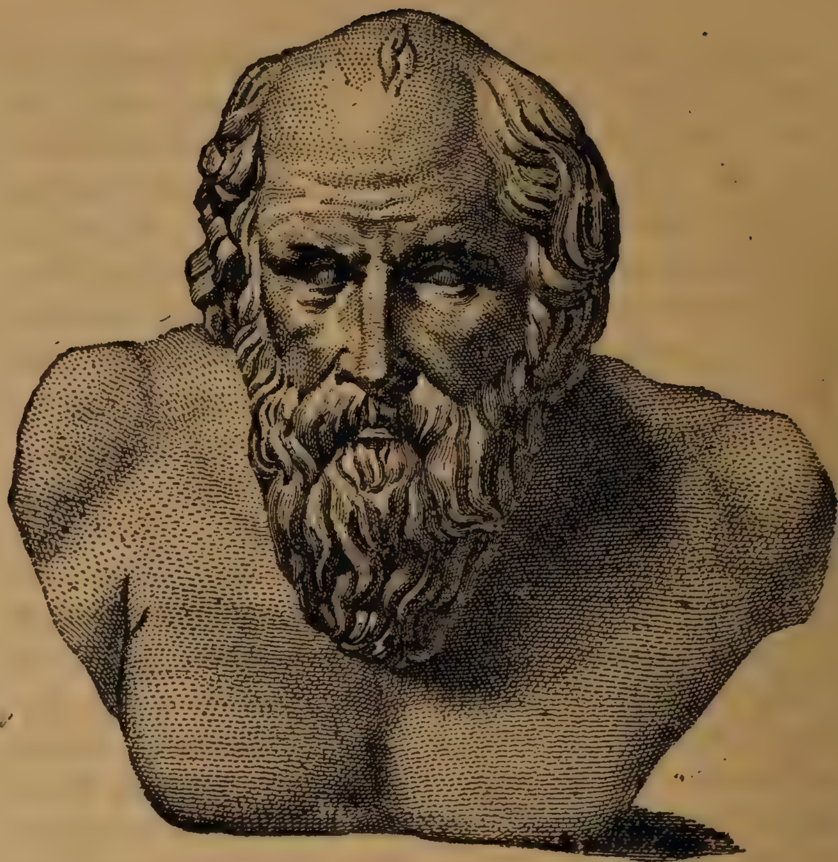

Діоґен Циник, син Ікесія банкиря, був роджений десь коло 91-ої Олімпіяди, в Синопі, в столиці Пафлаґонії. Він був обвинувачений за спроневірене грошей враз зі своїм батьком. Ікесій був арештований і вмер у вязниці. Наполошений долею, яка спіткала його батька, Діоґен утік до Атен. Прибувши до того міста, він удав ся до Антистена; але той, поклавши собі ніколи не мати учнів, взяв ся вигонити його геть та бити патиком. Діоґен був дуже засмучений таким принятєм, але не хтів уступитись. "Бий — не бійся", сказав він Антистенови, схиляючи голову: "Ти ніколи не знайдеш задосить твердої ломаки, щоб примусити мене утикти, зак ти говориш". Переможений Діоґеновою влізливостею, Антистен заспокоїв ся і дозволив йому бути його учнем.

Вигнаний з рідного краю і без жадного отриманя, Діоґен дістав ся у великі злидні. Одного разу він зауважив мишу, що весело бігала туди та сюди без жадного страху бути заскоченою надходячою ночею, без жадної жури про те, де їй доведеть ся спати і навіть без думки про їжу. Се погодило Діоґена з його злиднями. Він поклав собі жити бзжурно та позбутись усього, що не є конче потрібним до підтриманя житя. Він продовжив свою загортку так, що коли він замотував ся у неї, так вона могла служити йому і про спанє і про загортанє. Його рухомість складалась з торби, кухлика та ломаки; і кудиб Діоґен не йшов, він усе ніс свій "маєток" із собою. Свою ломаку він брав тільки тоді, коли йшов на село або в дуже надзвичайних випадках. Він казав, що вдійсности не ті особи вбогі, котрі глухі або сліпі, але ті, котрі немають торби.

Він завжди ходив босоніч; навіть санднлів не брав на ноги й тоді, коли ґрунт вкривав сніг. Він намагав ся призвичаїти себе їсти сирове мясо, але того пункту досконалости він ніколи не осяг. Діоґен просив одного свого знайомого відступити йому маленький куточок в його мешканю, куди він міг би часом зайти. Та коли той відтягав ся дати Діоґенови рішучу відповідь, він посів собі черепяну балію, котру він завжди двигав із собою; та балія була єдиним житлом, яке Діоґен мав у своїм житю. Під час літньої спеки, коли поля вигорали від сонця, Діоґен мав звичай викачуватись в палючім піску, а взимку обіймати статуї вкриті снігом, щоб призвичаїти себе терпіти без болю спеку та студінь.

Діоґен поводив ся з усіма згірдливо. Він обвинувачував Плятона з його учнями за роскидність та за злочин любленя оплисків. Усіх бесідників він прозивав "рабами народу". Він казав, що корони були такими ж ламкими ознаками слави, як бульки на воді, котрі пукають в хвилі свойого витвореня; що театральні вистави були дивом тільки про дурнів. Одним словом, ніщо не втікало від його сатиричного настрою.

Діоґен їв, розмовляв, спав без робленя собі жадної ріжниці, де йому не нагодилось. Вказуючи одного разу на Юпитерове капище, Діоґен проголосив: "Яку чудову їдальню побудували мені онде Атенці!-

Він зчаста казав: "Коли я застновляюсь над

керманичами, лікарями та фільозофами, котрих тримає в собі сьвіт, так я відчуваю спокусу подумати, що людина значно вивершуєть ся своєю мудростею понад худобу; але, з другого боку, як я споглняну на жерців, на тлумачів сонів та на людей, котрі надимають ся від гордощів на-рахунок своїх маєтків та гонорів, тоді я не годен инакше думати про людину, як про найдурніще сотворінє зпоміж усеї звірини".

Коли одного разу Діоґен був собі на проході, він приглядав ся якійсь дитині, що пила воду просто з жмені. Він відчув себе дуже враженим тим. "Як!" сказав Діоґен, "невже ж діти знають краще від мене, якими річами має людина бути задоволена?". Кажучи се, Діоґен витяг з своєї торби кухлик і розбив його на черіпє, яко зайву рухомість. Цариною Діоґенової фільозофії були чесноти, але він не занехував і иньших наук. Він посідав жваві здібнощі та великий дотеп.

Одного разу Діоґен провадив бесіду про дуже серйозну та великої ваги справу, але усі обминали його, не звертаючи найменьшої уваги, про що Діоґен балакав. Тоді він почав сьпівати. Юрба народу оточила його. В тій же хвилі він скористав нагодою суворо їх збештати, що вони скуплюють ся коло него цілою юрбою і з захопленєм прислухають ся до чистої дурнички, а не хочуть слухати про річі геть більшої ваги.

Одного разу вполудне Діоґен ходив з запаленим смолоскипом в руці; коли його спитали, пощо він те робить, Діоґен відповів: "Я шукаю **людини**". Иньшого разу він став гукати серед улиці: Гей, **люди, люди!** Коли величезна юрба збіглась до него, Діоґен почав розгонити їх своїм патиком, кажучи: "Я кликав **людей**".

Александер Македонський переїздом через Коринт поцікавив ся бачити Діоґена, котрий випадково був тоді в тім місті. Александер знайшов Діоґена, як той вилежував ся на сонці в діброві Кранеї, де він цементував свою балію. "Я славетний король Александер" сказав македонський завойовник. "А я", відповів фільозоф: "пес Діоґен". "Ти не боїш ся мене?" продовжував Александер. "Чи ти добрий, чи лихий?" завернув Діоґен. "Добрий" відповів Александер. "Хто ж би бояв ся доброго?" сказав Діоґен.

Александра здивувала Діоґенова просякливість та вільні манери. По кількох запитах він сказав йому: "Я бачу, Діоґене, що тобі бракне багато річей; і я буду щасливий помочи тобі: жадай від мене чого ти хочет?" "Відступись трошки в бік", відповів Діоґен; "ти заступив мені соняшні прооміні".

Не дивно, що Александер стояв вражений, бачучи людину, що була цілковито вище усіх людських бажань. "Котрий з двох богатший?" продовжував Діоґен: "чи той, що задовольняєть ся своїм покривалом та торбою, чи той кому замале ціле королівство і котрий що-дня виставляє себе тисячам небезпек ради поширеня його меж?" Александрови двораки відчували пониженєм, що такий славетний король робив так багато гонору такому псови як Діоґен, котрий навіть не підвів ся з свого пляцу.

(Далі буде).

(Закінченэ з сторони -14-ої.)

"ШЛЮБ БОГІВ".

Його несли сидячого на злотім коні, котрий був поставлений на плятформу, котру двигало зо двадцятеро людей. Вони переносили того идола від божниці до божниці після загаду обслугуючого жерця. Як идол прибував до котрої божниці, заряд того пляцу розбивав фляшку лавендрової води над бовванової головою (бо тоді була найгорячіща доба в році і богови "було душно") і квітчали ґерляндами з квіток. Були давані подарунки жерцям і рецитовані "мантрами" (себто формули з гиндуського служебника, вложені до сьпіву всупроводі музики або ритму), а відтак бог знов був браний на плечі і несений до слідуючого капища. Той жрець, що їхав на плятформі враз з подобиною бога був, здавалось, страшенно знудженим, але він терплячи виконував свій обовязок.

Тисячі барвисто вбраних чоловіків та жінок, цікаві церемонії, сухе русло річки з її бордюрами хвилюючих кокосових пальмів і понад тим і крізь усе те відчуванє божеської присутности, що той нарід, здаєть ся, відчуває, навіть всупереч їхнім веселощам і часом викликуючим запит вчинкам, — усе те турбує чутє та заморочує розум аж поки ви не згубитесь в плутанині думки, де власне Схід і Захід собі супеerречуть.

Практичний мешканець Заходу бачить багато такого, чого він не міг би наслідкувати в тій діточого розуму вірі та простеньких церемоніях. Але попри те він бачить багато і такого, що він любив би очистити та ушляхотнити. Колиб та простенька віра могла бути злучена зі шляхотним етичним кодексом, щоб була направду сила.

(Кінець)

Віджитки в людській натурі.

(Звірскість, дитячість, історична минувшина.)

II.

ЗРІСТ ТІЛА ТА ІНТЕЛЕКТА.

Людина починаєть ся від сполуки жіночого яйка з чоловічим насінєм. Те яйко та насінє, як потім і зародок, містять в собі матерію зложену з матеріяльних складників, і з нематеріяльного "житя", що ту матерію оживляє. Те "житє" є зародком, чи насінєм, з котрого розвинеть ся потім **інтелект людини,** щось невидиме, недосягле жадним матеріяльним робом, що ми звемо "душею", "сьвідомостею" — слова, що нічого не провиднюють.

Від початку заплодженя та зросту нова людина в зародку починає відбувати дивні метаморфози, чито перетвори. Там в таємничім сховку материного черева повторюєть ся в скороченю цілі ґеольоґічні доби, переходять мілїони літ еволюції, дивна мандрівка від яєчка до безголового гробака, від гробака до ящіркоподібного сотворіня з зябрами, відтак до хвостатого малпоподібного сотворіня, відтак до волохатого чоловіка; (перед народженєм те волохно з дитини спадає, лишаючись тільки на голові). Потім стають уродини.

Але се родить ся не людина XX столітя. Се в сьвіт приходить сотворінє з передледівцевих часі, з перед соток тисяч літ, звідтам, звідки люди почались.

Тепер те сотворінє, що звемо "немовля" має рости (хлопець яких 20 літ, дівчина яких 18) зак **тілом** не здожене і не вирівнаєть ся з сучасним людством.

Зі зростом тіла росте і той невидимий "інтелект" та "душа". Але знов диво над дивами! Не так в тілі, як в душі зростаючої дитини відбувають ся більш меньш усі ті історичні доби, проявляють ся усі ті добрі і погані вдачі, які пережили та посідали його батьки, діди і прадіди, ціла його нація.

Отже в зростаючій дитині щаблево перейдуть: час німого малполюда, всілякі щаблі дикуньства, варварства, невільництва та паньщини, часи недавно минулого абсолютизму аж до нашої хвилі.

Але ся повища скаля — загальна. Кожна нація що до історичности, і кожна родина що до вдачі мають ще свою власну скалю.

Приміром, Українці перебули малполюдство, дикуньство, варварство і паньщину, але майже не жили в капіталістичній історії; і, навпаки, Анґлійці мали уже кілька сот літ капіталістичного житя. Отже українська та анґліська дитина будуть собі подібні в літах десь до — 15, а відтак анґлійська дитина стає серійознішою, духом старшою від української, бо тут кінчить ся спільність періоду паньщини. Українці закінчують свою історію паньщиною та поваленєм абсолютизму, а Анґлійці те усе віджили поверх триста років взад. Але, з другого боку, дитина чорношкірого Ніґра Центральної Африки, доростаючи тілом до 20 літ, позістає духом в дикунстві, як пересічний Араб не йде далі варварства.

Придивімось тепер блище, що діеть ся в інтелекті зростаючої людини, хоч би й української нації.

В часі дитиньства, десь межи двома, а сімома роками діти захоплюють ся казками; вони люблять слухати казки про котів, псів, лисів і всіляку иньшу звірину. Тоді в уяві дітей та звірина грає ту саму ролю, що й люди. Діти люблять ляльки і до неживих витворів ставлять ся, як до живих сотворінь; розмовляють з ляльками, годують їх. Се розум дитини ще жиє в часі дикуньства, коли людство уважало звірину за розумніщу і вищу від себе, коли воно творило идоли і молилось до тих рукотворних потвор. Тоді душі дітські переповнені всіляким страхітєм, котрого натерпілось людство в прадавнину, і жах котрого відтаврував ся на душі нащадків, що не зітреть ся ще може і тисячі літ. Кажуть, що діти посідають "буйною фантазією", коли в скрученій шматці добачають дитину, в корчі будяків многоголового змія, в маленькім хрущі страшного звіря, тощо. Ся "буйна фантазія", — се мильність кволого розуму з часів негладженого каменя. Діти люблять слухати казки, бо то література того прадавнього віку; діти цікавлять ся всілякими блискучими та барвистими річами, як се робить і дикун.

Але з року на рік діцький розум переходить щаблі дикуньства аж десь коло пятнадцятого року в хлопцях зявлюєть ся велика буйність—се їхні душі переходять часи варварства, часи середневічного козацтва. Хлопці хочуть битись, воювати. Тоді вони грають ся в "Козаків та Татарів", тоді вони повні геройського запалу.

Але тільки хлопці. Дівчата ж, навпаки, стають тихенькими. Бо від часу варварства жінка стала невільницею чоловіка, і та неволя обіймає дух дівчинки, і воно сидить тихесенько в той час, як її брат вибрикує повний душевних рухів.

Так доходить до "повних літ". Здаєть ся, що історична шумовина сходить з інтелекту молодої людини, мовляв людина стає "повного

розуму". Але се тільки здаєть ся. Придивімось блище і побачимо, щось иньшого.

Коли тіло доростає своєї межі, далі котрої воно вже не росте (хіба що відновлюєть ся або часом грубшає), що діеть ся з інтелектом? чи й він кінчить свій зріст?

Власне що ні! Хоч як би людина не занедбувала в житю свій інтелект, він, через набиранє навіть звичайної житєвої практики, всеж зростає, хоч не так пишно, як інтелект тієї людини, що дбає про него. Та біда в тім, що на сьвіті є мало інтелектуально розвинених людей. Здебільшого маємо міліони людських дорослих тіл з занедбаним інтелектом.

Людский інтелект прагне розвитку без кінця. Хоч тіло старіє, але він з роками у пильнуючої його людини стає міцніщим, з вірляти виростає на орла і шибає думками в безконечності всесьвіту, зазирає в таємниці глибінь землі, і моря, міряє простори межи зорями, обчислює молекули та атоми і прагне самого себе пізнати. Розвиткови інтелекту сприяє наука та чесноти. Є багато людей вчених, але без чеснот, а знов є і чесні але без зная — і ті і ті не можуть бути названі інтелектуально розвинені. Але чесноти в інтелектуальнім розвитку відграють більшу навіть ролю, як наука. Наука дає інтелектови знанє, а чесноти лагіднять його зносять догори понад матеріяльні інтереси тіла, захоплють ідеалами, ушляхотняють.

Отже, по досягненю дорослости тіла аж до самої смерти людина мала б зростати в силу свого інтелекту і в хвилю смерти бути найрозумніщою, найчесніщою від усіх днів свого житя. Але в дійсності воно не так.

Ставши дорослою (тілом), увільнившись від догляду батьків та школи, людина кидаєть ся у "вир житя"; себто женить ся, плодить діти, намагаєть ся розбогатіти і в тій "марноті марнот" часом цілковито забуває про дальший розвиток свого інтелекту.

А людина стала з звірини людиною через само-ушляхотненє тіла і інтелекту, як з бурянів через ушляхотненє повстала всіляка наша огородина. Але як та огородина зведеть ся знов на бурян, коли про неї не дбати, — так і людина зведеть ся назад на звірину, коли занедба духову частину свого іства.

Від хвилі наших дитячих літ наш інтелект усе, що вчує, що побаче, питає "що се?" "нащо се?" І сими запитами він турбує нас ціле наше житє. Та людина, що квапить ся на ті запити свого інтелекту давати відповіди, розвиваєть ся інтелектуально, а та, що — ні, бурянiє. А щоб той інтелект не турбував добирають всіляких способів його задурити: впиваються, грають в карти, захоплюють ся дурничками, танцями, клюбами, гостюванєм, дурним базіканєм, спором: грою у мяч, польованєм, рибацтвом, плеканєм голубів, котів, псів, коне, перегонами, тощо.

Розвиткови інтелекту шкодять також сексуальні справи, особливо дівчатам і молодим жінкам. Дівча доти ще пильно вчить ся, доки "не стане на порі". А від тоді уся головна увага дівчини звертаєть ся на свою красу, убранє, прикраси, танці, — хлопців. І такий одур тримає жінку більш меньш до середнього віку, зак пригашенє полового чутя та всіляка біда, гризоти, діти, тощо, не привернуть її до більше тверезого думаня. Хлопці ж не так підлягають половому дурманові, як дівчата і можуть глибше застановлятись в думаню. Та все ж до тридцять літ віку, хоч би й пильнуючий свого інтелектуального розвитку, молодик не є ще духово утверджений. Не дурно стародавні Жиди, котрі славні своїм інтелектуальним розвитком, мали закон після якого жаден не міг бути вчителем народу зак не осягнув тридцять літ житя.

Отже, як ми положем двадцять літ на зріст тіла, а ще десять на зміцненє інтелекту знанєм, чеснотами та думанєм, так від тридцятого року житя маємо право вимагати від кожної людини бути "дийстною людиною" з напрямком до необмеженого духового удосконаленя. Але се тільки вимога. В дійснім житю люди з тієї чи иньшої причини про інтелектуальний розвиток не дбають і з ними відбуваєть ся "еволюція задом наперед", як стоїть в одній гішпанській байці:

Людина складаєть ся: з людини, мули, собаки та малпи. Бо коли Бог творив живі істоти і зробив людину, так призначив їй спочатку 20 літ житя. Людина з того була не задоволена і просила в Бога довшого віку. Коли Бог зробив мулу і призначив їй сто літ жити, мула бідькалась і просила, щоб їй зменьшити гірких літ праці. Так само Бог був дав довгий вік псови та малпі, але і ті запротестували. Тоді Бог зменьшив літ мулі, псови та малпі і ті літа віддав людині. Отже тепер до двадцять літ людина жиє як людина, від двадцять до сорок працює як мула, від сорок до шістьдесять пильнує свого маєтку як пес, а потім старієть ся і стає подібною до малпи.

Се гішпанська байка. Се глум гіркої дійсности! Та людина не звилаб себе назад до малпи, як би припильнувала свого інтелектуального розвою. Тодіб вона кінчила житє не дурною малпячою подобиною, але в силі могутного розуму, що своїм зором прошиває таємниці вічности.

(Далі буде.)

Дж. Н. Ларнерд.

ВСЕСЬВІТНА ІСТОРІЯ.

(Продовжене).

Дуже ріжні, що до якости їхніх ознак, будуть славетні особи, котрі подибують нас, коли ми звертаємось до островів Еґеї, де сьвітло історії тепер відкриває Греків. На грецькім коні нема ані пророків, ані завойовників. Поети зявляють ся першими, проваджені сліпим Гомером (12 — 8 століте Пр. Хр. (?)), особистість котрого негодна бути викинутою з нашого розуму спритними критиками, котрі припускають, що "Іліяда" та "Одисея" походять від багатьох кобзарів, поеми котрих були пізніще зібрані до купи і приточені до Гомерового імя. Чи був він самітним сьпіваком тих найславетніщих геройських сьпівів, чи головним сьпіваком з якогось дивного хору, — Гомер буде займати те місце, що йому призначили Греки, яко "Батько поетів", — проводарь походу поетів усіх часів.

Слідкуючи в сім напрямку, спочатку зявляєть ся Гезіод (8 століте Пр. Хр. (?)), ритмач економічних максим та приписів непевної чесноти. Пізніще, століте чи і більше, приходять: Архилох найдавніщий з грецких ліричних поетів, певно винахідник ямбічного та трохаїчного виміру; Пиндар, найславетніщий з ліричної школи; Сафо, — котру Платон звав "десятою музою" — перша зпоміж жінок робить ся славетною в літературі; Алкей, поетичний аристократ, та Анакреон, котрий сьпівав про кохане та вино. В семім та шестім столітю перед Христом сі сьпіваки давали чисто артистичну літературу Грекам. В иньшім напрямку літератури Езоп витворив байки, або може котрийсь грек компілятор збирав байки під Езоповим імям, — коли се факт, як невірний критицизм припускає, що буцім Езопове імя стоїть яко мит. За тих же далеких століть зявились Талій та Питаґора, від котрих, можна сказати, почались наука та фільозофія.

В громадськім житю Греків фронт історії не забрано вояками з окрівавленими долонями, яко головними характерами їхнього часу та країни, але орґанізаторами та реформаторами уряду, такими, як Лікурґ в Спарті (9 століте Пр. Хр. (?)), про котрого ми нічогісінько не знаємо, окрім його діл; як Солон*), котрий закреслив Атенцям їхню першу народну конституцію; Як Клейстен, котрий провадив революцією в Атенах, котра дала тій державі повну демократичну конституцію після упадку тиранії Пізистрата та його синів. Навіть самий Пізистрат, хоч техникально і "тиран", був володарем в такім неоріентальнім розуміню того слова, що має претензію на вивищенє поміж політичних характерів його доби.

Греки тієї доби мають своїх мілітарних героїв: Мильтіяд, котрий проводив ними на Маратанськім Полі проти перзської орди царя Дарія; Леонід та його три сотки Спартаків, котрі згинули у Термопилях, в безнадійній обороні того переходу, супроти геть переважаючої Ксерксової сили; Темистокль, котрий, більше як хто, врятував Атени від Перзів, і (чесно судючи) він вартий назви найславетніщого зпоміж Греків; Аристид, посідаючи меньше політичної здібности, як Пемистокль, противний йому в усім, посідає краще місце в історії, завдяки своїм чеснотам, що дає йому імя "Правдивого"; але усі ті герої укоронован лаврами за їхній патріотизм; вони герої не за підбій, але за національну оборону. Протягом усієї їхньої історії, здаєть ся фактом те, що Греки були меньше засліплені військовою славою, ніж більшість иньших народів, чи давних, чи й новітних, і були обдаровані хоч принаймні порівнавчо, геть вищим розріжненем гострого інтелектуального закінченя в урядованю, в фільозофії, в літературі і в усіх красних штуках. Коли б уважати цівілізацію тільки яко витвір інтелектуальної культури, так тоді б Атенці, за їхнього часу слави, можуть бути названі найвище цівілізованим народом зпоміж усіх громад в історії людства. Але дещо з того, що, за наших днів, ми звемо чулістею, себто, тепліщих емоцій релігій та глибшого сенсу божеських річей, здаєть ся бракло Грекам, яко в цілім; як також те, що ми часом звемо "моральний фибер" раси не був у них найкращим.

(Далі буде).

---

*)Солон, Клейстен та Пізистрат 6 ст. Пр. Хр.

І. Андрущенко.

Математичний Відділ.

(Продовжене.)

Рахованє в думці.

При рахованю в думці часто не додержують ся правил на папері; в більшости зачинають з вищих порядків і постійно повторюють окремі вислідки; наприклад при додаваню 4501 + 872 = чинять ся так: 4501 та 800 = 5301 та 70 = 5371 та 2 = 5373.

Подільність чисел.

Багато з чисел ділять ся на иньші числа без остачі; наприклад, 4 ділить ся на 2, але не поділить ся на 3.

Число ділить ся на 2, коли остання цифра ділить ся на 2, або є 0.

Число ділить ся на 4, коли останні 2 цифри ділять ся на 4, або є 00,

Число ділить ся на 8, коли останні 3 цилри ділять ся на 8, або є 000.

Число ділить ся на 3, коли сума цифер ділить ся на 3. Число ділить ся на 9, коли сума цифер ділить ся на 9. Число ділить ся на 6, коли воно ділить ся на 2 і 3. Число ділить ся на 12, коли воно ділить ся на 4 і 3. Число ділить ся на 5, коли остання цифра є 5, або 0.

Приклади: На 2 : 238, 560; на 4 : 728, 3500; на 8 : 31512, 617000; на 3 : 21756 (2+1+7+5+6 =21); на 9 : 38952648 (3+8+9+5+2+6+4+8 =45); на 6 : 136626; на 12 : 723264; на 5 : 7325, 47800.

Коли сума цифер числа при поділі на 3, або на 9 дає остачу, то така сама остача буде і при поділі самого, числа. Напр. 34271167; 3+4+2+7+1 +1+6+7=31; при поділі на 3 остача 1, при поділі на 9 остача 4.

31 : 3=10 (1); 31 : 9=3 (4).

34271167 : 3=11423722 (1)

12
7
11
21
6
7
1

34271167 : 9=3807907 (4)

72
71
81
67
4

Про нулю (зеро).

Нуля не складає числа, а ставить ся тільки на те, щоб означати відсутність якого-будь порядку в данім числі; так 407 містить 7 одиниць, жадної десятки і 4 сотки.

Коли додати до числа нулю, так число від сього не збільшить ся пр: 71+0=71; 72+0+0=72.

Коли відняти від числа нулю, число не зменьшить ся: 130—0=130.

Коли множити яке-буд число на нулю або нулю на яке-будь число, то й буде все нуля. Пр: 0×0=0; 0×6=0; 18×0=0.

Завданя: На які числа ділять ся: а) 64, б) 63, в) 8373, г) 77490, ґ) 60423048. Додати:

д)	е)	є)
874636	12240999	7073050
890314	17074408	6991449
890687	17104736	7001669
853877	16241431	6870352
857911	14503560	6583775
814463	16519611	6963711
806270	15965790	6940210
757193	14394320	5864070
744089	13693140	6793783
762292	16129514	6814986

ж)	з)	і)
97792080	3842492	62561524
122469207	3881399	91878734
119967745	3968937	94877753
119749416	3916286	92003398
86900088	3990565	80204076
128096149	3887505	98084158
128418920	3900033	95301328
114710880	3941420	88309920
109573818	3855694	79389300
124296601	3988267	106294633

і знайти для кожного гуртка чисел **пересічне аритметичне** (для цього треба суму даних чисел поділити на їх кількість).

(Далі буде).

А. Терешкевич.

ЗБІРНИК АРИТМЕТИЧНИХ ЗАВДАНЬ.

(Від Редакції.)

Починаючи від сего ч. 6. "Заморського Вістника", будемо містити в нашім журналі по кілька, а часом і кільканадцять, аритметичних завдань. Ми сподіэмось, що ті з наших читачів, котрі студіюють тепер аритметику, будуть їх розвязувати по-черзі, а ми в кожнім слідуючім числі будемо давати на них певну відповідь, щоб той, що буде розвязувати ті завданя бачив, чи добре він їх зробив, чи ні. Ми хочемо тут зазначити і гостро підкреслити, щоб наші самоосьвітники звернули усю пильність своэї уваги на працю розвязаня аритметичних завдань. Бо воно не велика штука вивчити способи аритметичних дій, додаваня, відбираня, множеня, діленя, тощо, — але сього замало, треба вміти ужити матемтичне знанэ у практиці. А крім того треба знати, що математика вирабляэ спритність думки, через управу розуму думанэм над розвязанэм математичних завдань. І се э друга причина чому треба взятись уважно та пильно до розвязаня тих завдань. Ми починаэмо з початку легенькими завданями, але в тягу часу, враз з поступом математичних викладів, дійдемо до найтяжчих кусників в сім напрямку. Сподіэмось, що між читачами "Заморського Вістника" знайдеть ся багато любимців математики, що залюбки будуть працювати над розвязанэм тих завдань.

В разі, коли б котрий негоден був чомусь котрогось завданя розвязати, хай напише до нас, а редакція "Заморського Вістника" радо подасть йому вказівки, як те завданэ власно розвяэати.

Тип I.

Найзвичайніщі завданя на додаванє та відбиранє.

1. Еміґрантів відіслали на двох парівцях: на першім 1345 чоловіка, а на другім 2175. Скільки усіх еміґрантів відїхало на тих двох парівцях ?

2. Молотарка молотила жито три дні. Першого дня збила вона 2660 снопів, на другий день — 1308 снопів, а на третий — 2525 снопів. Скільки було змолочено усього снопів жита ?

3. Хліб для робітників пекли два дні. Першого дня зужили 648 фунтів муки, а припічки з того прийшло 162 ф.; на другий день узяли борошна 736 фунтів, а припічки прийшло 184 фунтів. Скільки усего спекли фунтів того хліба ?

4. На двох барках привезли борошно: на першій барці було 576, а на другій 635 міхів борошна; з усього того ладунку 167 міхів замокло. Скільки було незамоклих міхів ?

5. На дводневний ярмарок було пригнано 1015 коней. Першого дня спродано 293 коняки, а другого — 465. Скільки коней позістало непроданих ?

6. Крамар мав 2708 фунтів гербати; з того він продав 758 фунтів, а потім купив собі знов 1225 фунтів. Скільки він має тепер фунтів гербати ?

7. У бою брало участь 40000 жовнірів; під час бою їх убито 2743, вражено та покалічено 11248 чоловіка і до полону взято 366. Скільки жовнірів зісталось у службі ?

8. В трьох містах є 55138 мешканців; в першім місті буде 23752 людей, у другім 11366 людей. Скільки мешканців буде у третім місті?

9. Майстер заробив одного року $ 1250.00, а видав з того $ 835.00; другого року він заробив $ 1375.00 а видав з того $ 893.00. Кільки майстер ощадив собі гроша протягом тих двох літ ?

10. До пивниці натекло 100000 цебер води; Протягом дня робітники випомпали 75308 цебер води геть, але через ніч знов туди натекло 25308 цебер води. Скільки цебер води було у пивниці на другий день рано ?

11. Один підприємець був винен до банку $ 100000.00. Першого року він вернув до того банку $ 25500.00, другого року $ 18725.00, а в третім році вернув стільки як першого і другого року разом. Скільки йому позістає ще платити до банку ?

12. Брат мав $ 35680.00; він лишив собі з тих грошей $ 25330.00, а решту віддав сестрі; сестра з тих отриманих від брата грошей поклала $ 6830.00 до банку, за $ 2125.00 купила дім, $ 1065.00 позичила своїй товаришці, а решту лишила собі на прожиток. Скільки вона собі лишила грошей ?

(Далі буде).

ЕЛЕКТРИЧНІСТЬ В МОДЕРНІМ СВІТЛІ.

(Закінченє з ч. 4. "З. В.")

У Шведчині та Норвеґії подостаток водної сили на велику скалю підніс зріст електричних підприємств. **Італія** також свої водоспади обернула на сю ціль, і поставила витворчі стації в Палермо і Візоля, котрі осьвітлюють Мілян і достарчають порушаючої сили для шовкових та бавовняних млинів у Льомбардії.

Усе, що тут було сказано, є більшими або меньшими комерційними виглядами електричности тут обговорюваними. Але ще є меньші пристосованя глибокого наукового інтересу, котрі опісля можуть прийти до промислової важности. Наука розважає мале на рівні з великим. Щоб розуміти добре, мусимо також нарозуміти і мале.

(Кінець)

М. Мігайчук.

Жертва Мійського Блеску.

(Продовжене).

Возьміть свою місис Стаков, чи їй любо носити свиням їсти до стийбл.? Заглядати до тилят, доїти корови в гноях, енд со ан.? Вониж молоденькі, їм би лише жити десь в покоях меже товариством пристойним, а не тут на фармах пропадати з своєю красою. А друге, ви ж на те їх муж, щоби дати їм красне, файне житє. А ви що даєте? От, тяжку роботу на фармі енд датс ал.

Василь. Та оно трохи є в сім правди, Джов, але до часу треба працювати, бо хтож жиє без праці? А колись, як вже доробимо ся, то і ми зажиємо краще.

Настя. Але коли воно буде, Василю?

Джов. Датс гват ай сий — коли? А я вам скажу, що ніколи, невер на фармі нічого задармо не прийде.

Василь. Та задармо ні, але за працю. Я задармо не хочу.

Джов. Та оно так, але коли Вас який такий дурень визискує, тоді, коли Ви робйте тяжко, а другий в бизнесі, то яке вам з того задоволенє? Ви робите, а він панує, визискуючи вас.

Василь. Та і се правда, але я в сей час не вижу такого бизнесу, щоби я на нім ліпше заробив, як на фармі.

Джов. Я як раз котів з вами про се поговорити. Ви місис Стаков, вийдіть, а ми оба дещо поговоримо, ю нов. (Настя виходить.) Слухайте містер Стаков, я продаю льоти в Транскона, Атабаска, Кенора і всюди. Я заробляю денно по сто долярів, як роблю. Я хочу... (Проциха входить)

Процuха. Ходи, Джов, гуляти, бо Петро з Марійкою, не гуляє нє, кажу тобі, що раз гуляють.

Джов. Нате вам місис троки ґам (дає).

Процuха. Но то я йду сама, але уважай абис мене завіз до дому, Джов. Ґіб мі райд, Джов.

Джов. Шур, шур місис... (Процuха виходить з ґумою в роті.)

Джов (до Василя). Я хочу, щоби ви дали своїй жені ліпше отриманє. Словом дали їй прожити меже людьми. Я маю на вас містер Стаков місце. Ви будете заробляти по пять сот на місяць.

Василь. А що се я мавби робити?

Джов. Ви пристаньте зі мною в бизнес. Вашу фарму продайте, а за гроші купіть собі льоти на Транскона. Де собі схочете, чи в Атабаска, чи де, і тоді ставайте до роботи зі мною в офісі. Будем перепродувати льоти, гавзи, фарми і все, що трафить ся. Ріл-естийт! Робимо гроші мінутами і секундами. Но, згода?

Василь (думає). Ні, Джов! Ні,!

Джов. Але памятайте за свою жену.

Василь. Ви, містер Смідт, лишіть мою жену. не докоряйте мені женов... Ходім гуляти.

Джов. Ви добре подумайте про се, а побачете, що се добре.

Василь. Я не хочу і думати і не пристану йти з тобою в бизнес.

Джов. То се ваше послідне слово? Подумайте лише: $500 на місяць!

Василь. Я не годжу ся і конець!

Пилип (входить). Чи ти Василю не написав би мені листа?

Василь. А ви що, не умієте писати?

Пилип. Та то по-енґліцьки.

Василь. А де папір?

Пилип. Ходи сюда, тут є стіл і папір, тай ніхто перебивати не буде. (Виходять на право)

Джов. Фуліш мен тінґс ґі из смарт. Айлл ґет ю єт! (Виходить на ліво. Чути з поза куліс гульки.)

Марійка (входить пє воду і співає).

Як не вижу Петруся,
Так від вітру валю ся і т. д.

Петро (входить, стає і слухає).

Марійка (побачивши Петра). Й ти тут?

Петро. Я прийшов з тобою поговорити і не знаю як зачати; (пє воду, Марійка дивить ся на него) трохи душно.

Марійка. Як кому.

Петро. А тобі ні?

Марійка. Ні. А тобі?

Петро. Тай мені вже ні. А тобі?

Марійка. Мені вже душно. А тобі?

Петро. Тай мені вже душно. Треба пити води. Ти не хочеш?

Марійка. Хочу.

Петро. Чого?

Марійка. Води. (Петро подає.) А ти не хочеш?

Петро. Хочу.

Марійка. Чого?

Петро. Води. (Петро відбирає шклянку і випиває решту води з шклянки).

Марійка (спирає питя). Не пий по мині!

Петро. Чому?

Марійка. Бо, як би я пила за тобою воду, то ти би мене любив дуже.

Петро . Я і так тебе люблю.

Марійка. Дуже?

Петро. Дуже, дуже тебе люблю!.. А ти мене?

Марійка. Я не знаю.

Петро. Ти певно за Джовом дивиш ся?

Марійка. Або що? Він має автомобіль, заробляє великі гроші, він в офіс робить. Й мене мама хочуть за него віддати, щоби я так не бідила, як вони на фармі.

Петро. Тай я тобі автомобіль куплю.

Марійка. Купиш і будемо обоє їхати?

Петро. Ходи я тобі покажу, як будем їхати. Ось так. (Ставить двоє крісел і обоє сідають. Петро обіймає Марійку).

Петро. Ну, кого більше любиш, мене чи Джова?

Марійка. .Тебе. (Петро і Марійка обоє червоніють, встидають ся і сидять мовчки через час дуже встидливо.)

Петро. Щось наш автомобіль не їде дуже скоро.

Марійка. Ні.

Петро. Треба ґазоліни вляти

Марійка. То ляй. (Петро цілує Марійку. Входить Проциха і придивляєть ся.)

Петро. Ще трохи оливи (цілує).

Проциха. Е ге-ге, а тут не як будь.

Петро. Ов, вставай, бо ґума пукла.

Проциха. Не треба аби ґума пукла, ти сам пукнеш, як Джов тобі дасть пончa. Йду я сказати Джовови. (Виходить).

Марійка. Ходім і ми скажемо Джовови.

Петро. Я щеби хотів їхати на нашім автомобіли. (Виходять).

Пилип (входить, кличе Пилипову). Ходи стара та завордилюєш з Гітона, що тобі треба. Бо тепер є Василь, то він тобі всего завордeлює, що лиш треба. (Пилипова входить, і обоє виходять на право).

Пилипова. А до Мици-Гаріц написав?

Пилип. Написав до Мици-Ґаріц і до Манiпеґу до Римзого, а тепер ще треба до Гітона завордилювати. (Джов і Настя входять з ліва).

Джов. Я все росказав Василеви, так як се вам. Прошу сідати.

Настя. А він не хоче?

Джов. Ні. Але се нічого. Ваш муж є працьовитий хлоп, завірний, заморальний, задобрий. Як то кажеть ся добрий та дурному пара. Він не годен видіти того свого щастя, котре йому належить ся. Йому треба розумної жени, щоби його нараджувала, от, так як ви, розумна, образована собі женщина.

Настя. Пршу не перехвалювати.

Джов. Та де там, я і недохвалюю вас. Бо деж тут є женщина, щоби тілько перечитала, як ви, так гарно хату отримувала, а такий примір другим давала, як ви? Нема, тай годі. Тут всі прості жінки слухають своїх чоловіків. У наших людей, то інакше. В нас і жінки на рівні з мущинами. Жінка дораджує, а чоловік виповняє те, що вона каже. Бо женщина краще сотворінє, і мущини повинні шанувати свої жінки, а не посилати доїти корови.

Настя. Та я знаю, що оно так, але Василь такий мені любий, що я неможу йому ставати на дорозі і перечити.

Джов. Та оно так, місис Стаков, але лише подумайте, як ваша краса на фармі марно йде. А в місті, житє для вас і для вашого мужа! Ви подумайте та старайте ся намовити свого чоловіка на добру дорогу.

Настя. Дякую, я буду старати ся. (показує йому виходити; Джов виходить на ліво).

Василь (входить з права). А що, Насте, забавила ся гарно?

Настя. Та де на фармі годен забавити ся? От, так трохи, але не так, якби в місті.

Василь. Та оно так, але що робити? Треба і так приймати якийсь час, а опісля инакше буде.

Настя. Я не думаю.

Василь. Колись доробимо ся і будемо гарнійше жити, чому ні. Мені знаєш казав Джов, щоби йти з ним до спілки в ріл-естийт.

Настя. А ти що?

Василь. Я пішов би в бизнес з чоловіком чесним, але не з Джовом. Він в мене не випробований, я його не знаю. Отже, йому відмовив.

Настя. То ще з тебе! Та ж Джов не наш хлоп, що не розуміє діла. А, подруге, що будем на фармі сидіти та тяжко робити день від дня? Так нам все житє піде в тяжкій роботі. Так будем робити до гробової дошки.

Василь. Ні, Насте, ти не жури ся. Вже якось то буде, але я не пристану з Джовом.

Настя. То ти не хочеш послухати мене, щоби ми пішли до міста, коли є нагода така як се?

Василь. Ні. Кажу раз, що ні, то ні.

Настя. То я в тебе нічого не значу?

Василь. Ти в мене моя люба жінка, ти в мене найблисша особа, моя товаришка.

Настя. Коли я в тебе лише товаришка, то я тобі не жінка. Я могла тобі бути товаришкою, як і слюб не брала.

Василь. Ти в мене жінка. Що моє, те твоє, а що твоє те моє. Ти є одна половина родини, а я друга. А разом ми є одно.

Настя. Коли так, то я маю право радити так, як і ти, і моє слово таке задобре, як і твоє.

Василь. Ну, то що?

Настя. Продаваймо і йдім до міста.

Василь. Но, ні.

Настя. Коли так, то ти мене нелюбиш, і не дбаєш за мною. Ти є Українець, не дбаєш за жінкою, ти не джентельмен!

Василь. Чекай, Українець дбає ще більше за своєю женою як хто иньший з другої народности, бо не розводить ся так скоро з нею, як другі се роблять. Українець дбає за домом, за дітьми, є більше домашний, як хто иньший. Отже, нощо казати, що Українець не дбає за жінкою? Коли се не правда. Хто має розум, нехай подумає, а побачить, що не той дбає за жінкою, хто її слухає, а той, що пильнує дому, дітей і її.

Настя. Я стою при своїм, коли ти стоїш при своїм.

Василь. А, викинь те все собі з голови, от ходім та погуляєм.

Настя. Я не хочу гуляти.

Проциха (з дверей). Я хочу.

Василь. То погуляймо, місис.

Процика. Орайт (Василь виходить з Процихою).

Настя. Нема що робити, як він не хоче, треба піддати ся. Він чоловік, а я жінка. Я йому присягала послушеньство.

Джов (входить). А що згодили ся?

Настя. Ні, Василь не хоче.

Джов. А ви?

Настя. Я дуже радаб до міста піти жити.

Джов. То ви вірьте, що вам обоїм в місті булоби краще!?

Настя. Вірю, і то дуже вірю.

Джов. Ну, а чому ж ви не йдете?

Настя. Бо Василь не годить ся.

Джов. То він не джентельмен, коли дами не слухає.

Настя. Він інакше думає.

Джов. Ви встойте на своїм, бо ваш муж озме над вами силу і вже більше вас нічого радити ся не буде. Буде вас мати за наймичку.

Настя. А що ж я йому годна зробити, як він не хоче.

Джов. Ви настраште його розводом, а Українець розводу боїть ся гірше всего. Українець боїть ся розводу так як пекла, і пристане на ваше.

Настя. Добре! (до дверей). Василю Стахів!

Василь (на дверах). Тобі що?

Настя. Клич сюда всіх.

Василь. На що?

Настя. Люди, я беру розвід з своїм чоловіком; бо він мене має за ніщо, а з другими танцює.

Процика. Ов, ґума трісла. (Петро входить з другими).

Василь. Що се, жарти, чи що?

Настя. Ні не жарти. А пора, коли всі женщини повинні стати за своїм правом. Я хочу розводу, коли чоловік мене не слухає.

Василь. Чекай, Насте. Я жартував, що не послухаю, я готов.

Настя. Готов, згода? Скажи своє слово чести.

Василь. Слово чести. Нехай всі знають що Українець годен дбати за своєю подругою; коли треба, — то й послухає. Хто купить мою фарму?

Петро. Чекай, Василю! що робиш? Не топи ся без води!

Василь. Дорогий Петре, друже, мушу продавати, бо цего вимагає моя Настя. Я не годив ся на її раду, але тепер, коли вона хоче себе і мене пустити на сміх, на роспуст, на розвід; коли вона паде стрімгов у пропасть, я, її муж, спасаю її честь і свою. Хай ніхто не посміє сказати, що я не джентельмен!

Джов і Процика. Славно!

Петро. Василю, товаришу, сусідо! що робиш?

Василь. Хто дасть більше за мою фарму, так як от там стоїть зі всім?

Марійка. То ви вже заберете ся до міста?

Василь. В понеділок в мене ліцітація. Запрошую всіх на другу годину.

Пилипова. А нам хто буде тепер писати до Мици-Гарицу?

Пилип. А хто буде вордилювати до Гітона?

(Кінець другої дії.)
Заслона спадає.

(Далі буде).

Др. Іван Куровець.

РАДИ ПРО ЗДОРОВЛЄ.

ПЕРЕДМОВА.

В сій розвідці, хочу по змозі, дати моїм землякам популярно-наукове поученє про житє і здоровлє людини.

Людина, що знає устрій людського тіла і його головні основні житєві чинності, та доконечні умовини житя і те, що на розвій житя і здоровля користно пособляє, а що шкодить, може, — як має до того дані умовини, — зберечи на довго своє житє та здоровлє, бо може усунути те, що йому шкодити може.

Кожна свідома розумна людина повинна знати основні умовини житя та здоровля, бо здоровлє се великий маєток поодинокої людини, родин і народу.

Здорові, тугі народи тілом і душею доконують великих діл.

В сій розвідці даю я в першій її частині короткий нарис про саме житє, житєві чинности людини, — в другій частині про умовини, серед яких людина жиє, про те, що коло неї діється і способи зберечи ся від шкід для житя та здоровля.

Мета моєї розвідки, не лічити хороби, а усвідомити наших людий про вартість здоровля і способи зберечи здоровлє на довгий час.

В остатних десятках літ знанє природних наук, а тим самим і лікарської науки, дуже взмогло і поширило ся. — Завдяки мікроскопічним дослідам, відкрив ся для нашого знаня цілий величезний, для голого ока невидимий, світ дрібоньких животин, котрі скрізь навколо людини жиють, множать ся і мають величезний вплив на житє та здоровлє.

Про се все розкажу в другій частині моєї розвідки.

До написаня сеї моєї розвідки спонукало мене се, що наш народ жиє на великій просторони доброї землі, в добрім користнім кліматі, а мимо сего мало тугий, хорує і виявляє за мало житєвої сили.

Особливо тепер, велика та довга війна нанесла нашому народови великі шкоди в здоровлю. Умовини житя погіршили ся, стали тяжкими — пошестні хороби страшно поширилй ся, десяткують народ — тому уважаю за доконечне і на часі пустити мою розвідку під сільські стріхи, до нашої сільської інтеліґенції, щоби вона знайшовши в ній добру раду і поученє, поширила їх між народ.

В сім напрямку, що пищу, появила ся була єдина доси розвідка перед 40 літами др. Сергія Подолинського, лікаря з закордонної України, видана в Женеві, в Швайцарії, в році 1878 під заголовком **"Про житє і здоровлє людей на Україні"**; книжка ся, доси самітна, надзвичайно гарно та приступно написана, але для ширшого загалу мало відома. Я читав сю книжку як студент висшої ґімназії, і вона зробила тоді на мене велике вражінє і запалила в мені любов до природних наук. — Тепер, по 40 літах, перечитав я сю розвідку знов з живим зацікавленєм і знайшов в ній велику популярно-наукову вартість; тому з великою пошаною згадую чоловіка, котрому не довело ся працювати вріднім краю, а згинути в далекім чужім краю, Франції.

В розвідці, котру пускаю в світ, намагав ся я по-змозі уживати народних наукових висловів наших українських природознавців.

Др. Куровець.

ЧАСТИНА ПЕРША.

1. Що таке житє.

Коли відвічні мли густі пропали,
І соняшна зявила ся блакить.
Понурі хмари сонцем рожевіти стали
І море тихло й гук лягав спочить,
І в намулах огрітих щось нове,
Щось мляве, мягке, вохке, слизьке,
Ворушитись закльовуватись стало,
І все росло і більшало й зростало —
Ще не було його.

(Іван Франко).

На цілій поверхни землі, в морських глибинах, в повітрю і в верхних верствах землі находять ся живі істоти.

Живі істоти, щоб могли собі істнувати та розвивати ся, потребують певних умов житя, н. пр. все мусить згинути, коли температура зависока або занизька — до житя треба певної скількости вохкости. Ціхи живих істот, є **певна стать, рух, розрід, себто спроможність повставаня нових істот з істот подібної будови, можність діланя власною снагою на зміни в оточеню, хемічний склад, хемічні переміни матерії.** Живі істоти, дуже простої будови свого тіла, чере ряд поколінь можуть переобразити ся з дуже простих на висші, більше складної

будови істоти.

Найважніщою ціхою і прикметою живих істот буде **хемічна переміна,** яка відбуваєть ся в їхнім тілі. Первні, з котрих їхнє тіло зложене, є прості, і знаходять ся всюди в цілій природі. Нема таких первнів, щоб були тільки в живих істотах. Тільки чин сполуки первнів і хемічних перемін є відмінним від мертвої природи. У живих істот через присвоєнє (асиміляцію) витворюють ся білкові тіла, котрих в мертвій природі нема. Білкові тіла у живих істот творять далі дуже складні скомпліковані сполуки через присвоєнє; живі істоти з білкових матерій творять своє власне живе тіло. Ті складні сполуки у живих істот розпадають ся на прості, а через сю розпадову переміну визволяє ся багато енерґії, котра проявляє ся як рух, тепло. **Головною цїхою живих істот буде їхній хемічний процес, себто особливий чин переміни матерії, якої нема в мертвій природі.**

Жива одиниця, є істотою збудованою з живої матерії, що жиє самостійно, має свої **питомі цїхи і свійства відмінности** від подібних одиниць, себто **змінчивість.** У людини змінчивість ціх є дуже велика н. пр. люди тієї самої раси, народу, ба і родини, будуть одні до одного неподібні — кожний має свою власну питомість в статі (вигляді), руху, тощо. Живі істоти після переміни матерії в їхнім тілі розріжняємо на рослини та животини.

У звірят та людини тіло складає ся з дрібоньких складових частин з комірок. Деякі комірки виконують рух, деякі повнять иньші житєві чинности. Комірки скуплені в тканину є підставою знаряду (орґану). В наслідок праці комірок витворила ся з часом скомплікована орґанізація комірок. У животин, себто істот звіринного світа є такі, що їхне тіло складає ся з більше знарядів а є такі, що не мають виразних знарядів. Комірка, підставова цеголка будови тіла животин та рослин, є дрібненькою крихіткою білка первища (плязми) з ядорм і ядерцем. Первище (плязма) і ядро будуть плинні або на пів плинні. Комірка животин окрита троха пропускальною плівкою. Стать (вигляд) комірки є ріжна, залежна після того, яку сповняє чинність.

(Мамо природо! Хитра ти з біса! Вказуєш серцю безмірні простори, а житє замикаєш у клітку тісненьку в мікроскопійну комірку.

Іван Франко.)

Хемічні складні є ріжні, а їхні сполуки дуже складні. В усіх комірках є вуголь, кисень, водень, азот, сірка, фосфор, натрій, калі, вапно, маґнезій, хльор, залізо. Хемічні сполуки у животин будуть орґанічні і неорґанічні. Неорґанічні є вода і сіль; орґанічні сполуки, зложені з азотом, часом з сіркою, та фосфором, білковини. Між орґанічними і неорґанічними складниками комірок є сталий звязок. В тілі животин, себто звірят, є пів до три четвертої частини води; сей складник дуже важний, бо вода в первищу (плязмі) комірки кружляє, розносить відживні матерії, а збирає розпадові частини. Є вона доконче потрібна до хемічного живого процесу в комірках. Неорґанічні сполуки солей суть натрій, калі, вапно і маґнезія; у звірят і чоловіка переважають соли натрій, у рослин калі. Рослини беруть соли з землі. Всі животини потребують соли через ціле житє в певній скількости і без соли не можуть жити. Орґанічні складні комірки складають ся з вугля, водня, кисня; се вуглеводні, як також крохмаль, цукор і товщі; деякі складні мають ще азот, сірку і фосфор; се складники всієї білковини.

Всі орґанічні сполуки згорюють легко в тілі в усіх дрібних комірках, через окисанє і дають через се тепло і рух.

Білкові тіла в комірках є підставою житя, цукор і товщі будуть запасовим матеріялом. Устрій животин вічно зміняє ся, немає ніколи відпочинку. Снага виладовує ся з устрою або дістає ся до него, як пожива. Ціле житє, се безнастанна переміна матерії та снаги, себто побираєть ся матерію як поживу (харч) — сей харч переробляє ся на власне тіло живих істот.

Тіло розпадає ся і продукує снагу, себто видає з себе тепло і рух. Серед живих істот є два головні типи, а то звірята і ростини. Ріжниця між ними лежить в переміні матерії.

Рослини побирають прості поживи з землі і, за помочею світла і тепла сонця та хльорофилю (зелень) в комірках з неорґанічних первнів, солей і азоту, творять власне тіло через сполуки, причім в дорозі переміни матерії видають з себе кисень.

Відмінно дієть ся у висших животин: звірят та людини. Сі, щоби удержали ся при жйтю, мусять мати в поживі досить білкових тіл , — з самих сполук вугля, азоту вони не можуть утворити власного тіла; тому вони побирають азот в завилих сполуках, розкладають на прості, з котрих творять своє тіло — білки, побрані в харчах, розпускають ся на простіщі пептони, а доперва через сполуку творять потрібні білки, для будови тіла. У звірят переміна матерії йде через розпад, окисанє.

(Далі буде).

ПОЛІТИЧНИЙ ОГЛЯД.

Канада. В Канді зявилось дві політичні сили, які виступають тепер орґанізовано в усіх маючих місце виборах, щоб своїми послами заступити старі партії ліберальну та консервативну і обєднану, з тих двох, юнійну в домініяльнім парляменті. Сими двома новими політичними силами є: "Товариство Обєднаних Фармерів" та робітничо-соціялістичні орґанізації. Старий юнійний домініяльний уряд Бордена зненавиджений більшостею горожан Канади, котрі тілки вичікують нагоди перших домініяльних виборів, щоб його усунути. Передбачаючи завал "юністів" багато послів і навіть міністрів, що стояли попри Бордені уже поризиґнували і перейшли у иньші політичні табори. Під час кількох доповняючих виборів до Оттави фармерські кандидати побили на прах "юністів". Настрій фармерства і робітництва виявив ся яскраво в торішніх провінціональних виборах в Онтаріо, де капіталістична сила була усунена від уряду рільниками та мійським робітником. На Заході Канади фармерство теж намагаєть ся в тім напрямку, щоб перебрати уряд домінії та провінцій в руки працюючого люду. Другим доказом того настрою будуть Манітобські провінціональні вибори, що відбулись ось 29-го Черв. Норісів уряд вийшов майже розбитий, бо лібералів вийшло тільки 23. Консеватів — 6. Натомість фармерів 8, а робітничих 13. Також незалежних вийшло 5, з поміж котрих є і один Українець, з округу Емерсон, — Д. М. Якиміщак. Коли б фармерські зєднались з робітничими та незалежними послами, так влада у Манітобі перейде в руки рільників і робітників. Се все сьвідчить, що в Канаді нарід хоче відмін і уліпшень, особливо під час такої неможливої дорожнечі найпотребніщих річей до життя.

Злучені Держави. Горожани Злучених Держав захоплені тепер президенціяльними виборами, або радше, установленем партійних кандидатів на президента. Соціялістична партія іменувала на свого кандидата Евгена Дебса, старого соціялістичного ветерана, що тепер сидить у вязниці за його противоєнні виступи.

Україна. Що діеть ся на Україні, годі навіть приблизно уявити, бо уже від кількох днів нема відомости. Одно можна зрозуміти, що усі українські поступові і соціялістичні партії виступили гостро проти лядської окупації України. А що Ляхам на Україні не поводить ся видно хоч з тієї маленької телеґрами, що зявилась передількома днями в капіталістичній пресі, буцім Ляхи, боючись больревицької навали на Польщу, готують ся забиратись з Східної Галичини. Отже, можливо, що похід Пілсудського на Київ скінчить ся повним занепадом Польщі.

Польща. Під впливом военного неповодженя в боротьбі з Москалями, імперіялістичний уряд Скульського був примушений зрезиґнувати, і Пілсудський покликав Ґрабського, члена робітничої партії, зібрати новий кабінет. А на Польщу насуваєть ся не тільки біда з Північного Сходу. Чехи поставили на границях Галичини половину усього свого війська, готового в кожній хвилі пімститись на Ляхах за стримане ними довозу нафти з Галичини та за клопоти з Тешином.

Анґлія та Москва. Анґлійський уряд дозволив Леонидови Красінові, московському міністрови промисловости та гандлю, прибути до Лондону в справі порозуміня що до гандлю між Московщиною а антантними державами. Найголовніщим пунктом пертрактації було жадане Анґлії, щоб московський уряд заплатив усі довги, що поробив колишній російський імперіяльний уряд. Колиб Москва на те згодилась, справа реґулярних гандьових зносин з Московщиною роспочалась би в тій же хвилі. Тепер Красін відїхав до Москви порадитись з урядом Леніна. Можна сподіватись, що здіймлене бльокади з Москівщини буде зроблене невдовзі, бо у Москві є 300.000.000 злота, на котре жадібним оком позирають капіталісти усіх країн і підштурхують свої уряди годитись із Москвою.

30 воєн. Хоч парижська мирова конвенція і зорґанізувала ту "Ліґу Націй", за-про втриманя спокою у сьвіті, та та ліґа позісталась на папері, а замість миру, маємо на східній півкулі аж тридцять воєн! З них найбільші будуть польсько-московська та грецько-турецька. Греція почала похід відібраня від Туреччини свої колишні кольонії у Малій Азії з намов антанти, щоб недати турецьким націоналістам роспалити повстанє в усім магометанськім сьвіті. Окрім того Альбанці женуть Італіянів з своєї землі; Гішпани воюють Мурів у Мароко, тощо. Велика сьвітова війна розбурхала сьвіт, і він ще довго не заспокоїть ся.

(Далі буде).